

Yumuşak Güç Bağlamında Orta Asya'da Türk Dizileri ve TRT Kurumunun Rolü*

Fahri TÜRK**
Taner KARAKUZU***
Ahmet ÖZDEMİR****
İlker LİMON*****

Özet

Bu makale Türkiye ve Orta Asya ülkeleri arasındaki ilişkileri, popüler kültürün yapıtaşlarından Türk dizileri noktainazarından çözümlenmektedir. Bu araştırmada cevap aranacak sorular “Türk dizileri, Türk halklarının birbiriyle etkileşime/iletişime geçmesinde nasıl bir vazife üstlenmiştir?” ve “Türk dizileri, yumuşak güç bağlamında Orta Asya'da etkili bir rol oynamakta mıdır? şeklinde formüle edilmiştir. Bu makalede veri çözümlene yöntemi olarak içerik analizine müracaat edilmiştir. Bu çalışmayı benzerlerinden farklı kılan unsurların başında müelliflerden ikisinin bölge ülkelerinde alan araştırmaları yapmaları gelmektedir. Bu makalede nicel veriler temelinde bir çözümlene yapılmıştır. Diğer yandan bu çalışma kapsamında 14.000'e yakın çevrim içi sayfa içerik analizine tabi tutulduğundan mütevellit ulusal ve uluslararası yazında tek olma özelliğine sahiptir.

Yukarıda ortaya atılan soruların cevaplanması amacıyla řu yol haritası izlenmektedir: Yöntem ve yazın bölümlerini müteakiben çalışmanın kuramsal çerçevesi olan yumuşak güç mefhumu popüler kültür özelinde analiz edilmiştir. Ardından Türkiye ve bölge ülkeleri arasında önemli bir yere sahip olan Türk dizileri masaya yatırılmıştır. Akabinde Orta Asya menşeli çevrim içi sayfalarda korsan olarak yayımlanan Türk dizileri ele alınmış ve elde edilen veriler ışığında Türk dizileri kapsamlı bir içerik analizine tabi tutulmuştur. Son aşamada ise üst kültür öğelerine yer veren Türkiye Radyo Televizyon Kurumunun (TRT) Orta Asya devletlerine yönelik izlediği yayın politikaları özellikle bu kurumun gösterdiği Türk dizileri çerçevesinde mercek altına alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yumuşak Güç, Popüler Kültür, Türk Dizileri, Orta Asya, Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu

The Role of Turkish TV Series and the TRT in Central Asia in the Context of Soft Power

Abstract

This article analyzes the relations between Turkey and the Central Asian states from the point of view of Turkish TV series, which are one of the main elements of popular culture. Questions to be answered in this research are formulated as follows: “What kind of a role did Turkish TV series play in the interaction/communication of Turkic peoples with each other?” and “Do Turkish TV series play an influential role in Central Asia in the context of soft power?” Content analysis was chosen

*Bu çalışmanın “Kuramsal Çerçeve” ve “Orta Asya'da Türk Dizilerine Toplu Bakış” başlıklı bölümleri eserin müelliflerinden Fahri Türk ve Taner Karakuzu'nun birlikte kaleme almış oldukları Türkiye-Kazakistan İlişkilerinde Eğitim ve Kültür", Acar, Hasan (Ed.), Türkiye-Kazakistan İlişkileri, Nobel Yayınları, İstanbul 2021, ss. 245-274 ve “Türkiye'de Orta Asya Araştırmaları: Karşılaştırılmalı Bir Çözümlene" Yoldaş, Yunus (Ed.) Türkiye'de İç ve Dış Politikanın Geleceği, Doç. Dr. Özlem Becerik Yoldaş'a Armağan, Der Yayınları, İstanbul, 2021. ss., 441-468. başlıklı makalelerde yer alan bilgilerin esaslı bir şekilde genişletilerek gözden geçirilmiş hâlidir.

** Prof. Dr. Trakya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi, E-mektup: fahriturk11@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0117-0573

*** Öğr. Gör. Trakya Üniversitesi Uzunköprü Meslek Yüksekokulu, E-mektup: tanerkarakuzu@trakya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2487-8964

**** Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, E-mektup: ahmetozo@hotmail.com, ORCID:0000-0002-3364-9805

***** Öğr. Gör. Dr. Trakya Üniversitesi Uzunköprü Meslek Yüksekokulu, E-mektup: ilkerlimon@trakya.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8668-6733

as the method of Data analysis in this article. First of all, one of the factors that makes this study different from similar research is that the authors carried out field research in Central Asian states. This article features qualitative Data analysis. Due to the fact that since nearly 14.000 webpages were subjected to content analysis within the scope of this study, it represents a unique contribution to the national and international literature.

In order to answer the abovementioned questions, the following roadmap was pursued: In the first chapter, following the method and literature sections, the concept of “soft power”, which is the theoretical framework of the study, was analyzed in terms of popular culture. In the next section, Turkish TV series, which play an important role in relations between Turkey and Central Asian states, were discussed. Hereunder, Turkish TV series published royalty-free on the Online pages originating from Central Asia were investigated. The authors focused on the Turkish series in order to provide a comprehensive content analysis in the light of the Data they obtained. At the last step, the broadcasting policy of Turkish Radio and Television Corporation (TRT) toward Central Asian states were evaluated in the light of Turkish TV series.

Keywords: Soft Power, Popular Culture, Turkish TV Series, Central Asia, Turkish Radio and Television Corporation (TRT)

Giriş

Satırlarını okuduğunuz bu eser Ankara ve Batı Türkistan başkentleri arasındaki ilişkileri, “yumuşak güç” araçlarından olan popüler kültür çerçevesinde çözümlenmiştir. Bu çalışma bir makale olmasından mütevellit sadece Türk dizileri değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Çalışmanın ana soruları “Türk dizileri, Türk halklarının birbiriyle etkileşime/iletişime geçmesinde nasıl bir vazife üstlenmiştir?” ve “Türk dizileri, yumuşak güç bağlamında Orta Asya’da etkili bir rol oynamakta mıdır? şeklinde ortaya atılmıştır. Bu sualer çerçevesinde; aşağıdaki hipotezler formüle edilmiştir: “Türk dizileri, Türk halklarının birbirileri ile anlaşmaları açısından önemli bir görev ifa etmektedir.” ve “Türk dizileri, yumuşak güç bağlamında Orta Asya’da etkili bir rol oynamaktadır.” Bu varsayımların sınanması maksadıyla şu yol haritası izlenmektedir: Yöntem ve yazın bölümlerini müteakiben, ilkin çalışmanın kuramsal çerçevesi olan yumuşak güç mefhumu popüler kültür özelinde analiz edilmiştir. Ardından genellikle üst kültür öğelerine yer veren Türkiye Radyo Televizyon Kurumu’nun (TRT) Orta Asya devletlerine yönelik yayın politikası mercek altına alınmıştır. Bir sonraki aşamada Türkiye ve bölge ülkeleri arasında önemli bir yere sahip olan Türk dizileri masaya yatırılmıştır. Orta Asya menşeli çevrim içi sayfalarda korsan olarak yayımlanan Türk dizileri için ayrı bir bölüm oluşturmuştur. Son merhalede ise ortaya konulan veriler ışığında diziler kapsamlı bir içerik analizine tabi tutulmuştur.

Yöntem

Bu araştırmanın veri ve kaynak araştırmasına 9 Eylül 2021 tarihinde başlanmıştır. Bu çalışmanın önemli sacayaklarından birini oluşturan veri toplama aşaması bir sene sürmüştür. Bu makale dağınık hâldeki birçok birincil ve ikincil kaynağın titizlikle derç edilmesi suretiyle ete kemiğe bürünmüştür. Yöntemsel açıdan ilkin TRT’nin bölgeye yönelik yayın politikası çözümlenmiştir. Bu doğrultuda söz konusu kurumun 2014-2021 yılları arasında faaliyet, idare ve stratejik raporları detaylı bir şekilde incelenmiştir. Karanlık noktaların aydınlatılması amacıyla iki yol izlenmiştir. İlkin 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu’na istinaden TRT Genel Müdürlüğü ve TRT Avaz koordinatörlüklerinden veriler talep edilmiştir.¹ İkinci olarak yukarıdaki cümlede zikredilen kurumlar ile bir dizi telefon

¹ 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu çerçevesinde TRT’den sekiz farklı konuda bilgi talep edilmiştir.

görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Ancak bu surette bilgi edinilmesi çalışmanın müelliflerinin kararlı tutumları sayesinde mümkün olmuştur.

Çalışmada veri çözümleme yöntemi olarak içerik analizine müracaat edilmiştir. Bu çerçevede araştırmada içerik analizi için otuz temel kavram seçilmiştir. Gene analiz için Kazakistan'a 47; Kırgızistan'a 33; Özbekistan'a 31; Tacikistan'a 12 ve Türkmenistan'a ait 18 alan adına (domain) sahip sayfa içerik çözümlemesine tabi tutulmuştur. Bu bağlamda anılan çevrim içi sayfalarda bulunan Kazakça (3.414), Kırgızca (3.319), Özbekçe (3.218), Tacikçe (1.097) ve Türkmence (2.896) toplam 13.944 haber MAXQDA programı marifetiyle değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Türkiye'nin yurt dışına dizi ihracatında önemli bir rol oynayan Global Agency yetkilileri ile elektronik ortamda gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde gün yüzüne çıkmamış birçok husus açıklığa kavuşturulmuştur. Bu çalışmayı benzerlerinden farklı kılan unsurların başında müelliflerin bölge ülkelerinde gerçekleştirmiş oldukları alan araştırmaları gelmektedir. Saha araştırmaları neticesinde elde edilen bilgiler nesnel bir şekilde ortaya konmuştur. Makalede yer alan tablolar yoğun bir mesai neticesinde 90 gün zarfında vücuda getirilmiştir. Bu denli kapsamlı bir çalışma yapılırken hiçbir çıkar grubundan maddi destek alınmamıştır. Ezcümle âdeta samanlıkta iğne aranmak suretiyle toplanan veriler nitel ve nicel içerik çözümlemesine tabi tutulmuştur.

Yazın

Bu eserin müelliflerinden olan Fahri Türk ve Taner Karakuzu yumuşak güç bağlamında Türkiye Orta Asya ilişkilerini konu edinen birçok makale kaleme almışlardır.² Bu eserlerde Türk dizileri hakkında bölümler bulunmaktadır. Ancak Türk dizileri hakkında bölümler yazmış olmalarına rağmen bunları tek bir eserde neşretmemişlerdir. Bu minvalde okuduğunuz makale yazında büyük bir eksikliği gidermeye matuftur. Bu konu ile örtüşen sınırlı sayıda esere rastlansa da bu mevzuyu bütün boyutlarıyla aydınlatan çalışmalar bulunmamaktadır.

Türk dizileri olgusu çerçevesinde yapılan en kapsamlı araştırma Melih Barut tarafından gerçekleştirilmiştir. Çalışma, "Türk dizilerinin, Türkçeye ve Türk kültürüne yakınlaştırıcı etkisi var mıdır?" sorusuna yanıt aramak amacıyla 125 ülkeden, 5.000 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan dâhil edilmişken, bu ülkelere kaç katılımcının iştirak ettiğine ve bunların tutumlarına yer verilmemiştir.³

İrfan Arık ve Fatih Çelik ise çalışmalarında Kırgızistan'da Türk dizilerini izleyen üniversite öğrencileri üzerinde anket uygulamışlardır. Anket sonuçlarına göre dizilerin

² Ayrıntılı olarak bk. Türk, Fahri. Türkiye'nin 1990'lardaki Kültür Dış Politikaları ve Yansımaları, (Der.) Efeğil, Ertan, Kalaycı, Rıdvan, Dış Politika Teorileri Bağlamında Türk Dış Politikasının Analizi, Cilt I, Nobel Yayınları, Ankara, 2012, ss., 639-659, Türk, Fahri, Güneşin Ayaklarındaki Ülke Tacikistan, Astana Yayınları, Ankara, 2017, Türk, Fahri, Büyük Güçlerin Kısacasındaki Ülke Tacikistan, Nobel Yayınları, Ankara, 2022, Türk, Fahri ve Andreeva, Inga, Yumuşak Güç Bağlamında Türk Rus İlişkileri Türkiye de Faaliyette Bulunan Rus Kültür Kuruluşları Örneği, Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları, Sayı 11, No 22, s.s., 53-79, Türk, Fahri, Türk Kültür Dış Politikası, Paradigma Yayınları, Çanakkale, 2015, Karakuzu, Taner, Türkiye-Kırgızistan İlişkilerinde Yumuşak Güç: Türk Dili, Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi Ocak 2020 Cilt 11 Sayı 1, ss. 74-89, <https://esbadergisi.com/index.php/tr/sayilar/sutun-d-tr/sayi-20>, (12.02.2022), Türk, Fahri ve Karakuzu, Taner, Türkiye-Kazakistan İlişkilerinde Eğitim ve Kültür" (ed.) Acar, Hasan, Türkiye-Kazakistan İlişkileri, Nobel Yayınları, İstanbul, ss. 245-274 ve Türk, Fahri ve Karakuzu, Taner, Türkiye'de Orta Asya Araştırmaları: Karşılaştırmalı Bir Çözümleme" (ed.) Yoldaş, Yunus, Türkiye'de İç ve Dış Politikanın Geleceği, Doç. Dr. Özlem Becerik Yoldaş'a Armağan, Der Yayınları, İstanbul, 2021, ss., 441-468.

³ Barut, Melih, Türk Dizileri ve Türkçe: Türk Dizilerinin Türkçe ve Türk Kültürüne Yakınlaştırıcı Etkisi, Yunus Emre Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2022.

Türkçenin öğrenilmesine ve bu dilin yaygınlaşmasına müspet yönde katkısı olduğu ortaya çıkmıştır.⁴ Pınar Özgökbil Bilis vd. tarafından Türk dizilerinin kültürelleşmeye olan tesiri Kırgızistan'da yapılan anket çalışması ile gün yüzüne çıkarılmıştır. Bu minvalde dizilerin Türk kültürünün küreselleşmesinde mühim bir rol oynadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu araştırmanın yazarlarının ortak kanaati Türk dizilerinin, Kırgızistan ve Orta Asya coğrafyasında derin kültürel etkiler yarattığı yönündedir. Gene Türk dizilerinin, tarihsel bağları olan bölgeyle hars münasebetlerini geliştirme potansiyeline haiz olduklarını dile getirmişlerdir.⁵ Mehmed Said Arbatlı ve İhsan Kurar, Almatı'da küçük bir örneklem üzerinden (157 katılımcı) Türk dizilerinin Türkiye ve Kazakistan arasındaki kültürel etkileşime ve Türkçenin yaygınlaşmasına olan yansımalarını neşter altına almışlardır. Netice itibarıyla yazarlar, dizilerin Kazakistan ahalisi üzerinde Türk dilinin ve kültürünün yaygınlaşması adına önemli katkılar sunduğu sonucuna ulaşılmıştır.⁶

Satırlarını okuduğunuz bu eser, konu ve kapsam açısından benzerlerinden bir hayli farklıdır. Çünkü kaleme alınan bu makale saha araştırmalarına ilaveten nitel ve nicel verilerin harmanlanması suretiyle vücuda getirilmiştir. Diğer yandan 14.000'e yakın çevrim içi sayfanın içerik analizine tabi tutulması vesilesiyle ulusal ve uluslararası yazında tek olma özelliğine sahiptir.

Kuramsal Çerçeve

Her şeyden önce uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi yazınında güç kavramının tanımı ya da anlamı üzerinde genel bir uzlaşımın olmadığına altını çizmekte fayda vardır. Örneğin klasik gerçekçiler (klasik realistler) bu kavramı merkeze alarak uluslararası politikayı kaçınılmaz bir güç mücadelesi olarak betimlemişlerdir.⁷ Burada umumiyetle vurgulanan husus klasik gerçekçilerin gücü ağırlıklı olarak "sert güç" bağlamında değerlendirmiş olmalarıdır. Gene benzer biçimde liberal kuram da sert gücü ön planda tutmuştur. Lakin klasik gerçekçiler askerî kuvveti evla görürlerken, liberaller ise iktisadi güce takaddüm etmişlerdir.⁸ Bu tartışmalar çerçevesinde güç; sert (kaba/hard), yumuşak (soft) ve akıllı (smart) olmak üzere üçlü bir tasnife tabi tutulmuştur.⁹ Bu bölüm güç mefhumunu açıklamak amacıyla kaleme alınmadığından kavram hakkındaki detaylı kuramsal yaklaşımlar ve tartışmalar konunun özünü zedeleyeceğinden burada sadece yumuşak güce odaklanılarak bir değerlendirme yapılmıştır. Yazında yumuşak güç (soft power) kavramı 1990 öncesine, hatta 17'nci yüzyıla kadar geri götürülse de¹⁰ bu kavram esas itibarıyla Joseph Nye tarafından 1990 yılında, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD)

⁴ Arık, İrfan, ve Çelik, Fatih, "Türk Dizilerinin Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Türkçe Öğrenmeye Etkisi (Kırgızistan Örneği)", *Journal Of International Social Research*, Cilt 12, Sayı 64, ss., 671-691, https://www.researchgate.net/profile/Fatih-Celik-8/publication/338571902_arik_irfan_celik_Fatih_Makale/links/5e1d92ac299bf10bc3ac010e/arik-irfan-celik-Fatih-Makale.pdf, (10.08.2022).

⁵ Bilis, Özgökbil, Pınar vd. Türkiye-Türk Cumhuriyetleri Kültürel İlişkilerinde Televizyon Dizileri Faktörü: Kırgızistan Örneği, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2018, Sayı 7, Cilt 1, ss. 403-425, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/578260>, (10.08.2022).

⁶ Arbatlı, Mehmed, Said ve Kurar, İhsan, Türk Dizilerinin Kazak-Türk Kültürel Etkileşimine ve Türkçenin Yaygınlaşmasına Etkisi, *Electronic Turkish Studies*, 2015, Sayı 10, Cilt 2, ss. 31-48.

⁷ Schmidt, Brain, C., *Realist Conceptions of Power*, (ed.) Berenskoetter, Felix ve Williams M., J., *Power in World Politics*, Routledge, London and New York, 2007, s. 45.

⁸ Moravcsik, Andrew, *Liberal Theories of International Relations: A Primer*, Princeton University Press, Princeton, 2010, s. 10-11.

⁹ Wilson, Ernest, J., *Hard Power, Soft Power, Smart Power*, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Volume 616, Year 2008, ss. 110-124.

¹⁰ Yılmaz, Sait, *Yumuşak Güç ve Evrimi*, *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, Cilt 3 Sayı 12, s.31-33.

inişte olduğu savını tartıştığı, ‘Bound To Lead: The Changing Nature Of American Power’ (Liderliğe Zorunluluk: Amerikan Gücünün Değişen Doğası) başlıklı eserinde yazdığı ‘soft power’ bölümünden sonra yaygınlık kazanmıştır.¹¹ Aslında ilk defa bu eserde güç kavramı, sert ve yumuşak olmak üzere ikili bir sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Ancak Nye’nın yumuşak güç kavramı, uluslararası ilişkiler disiplininde büyük tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Birçok seçkin, kavramı değişik biçimlerde izah etmiştir. Yumuşak gücü eleştiren okulların/ekollerin tezine göre, bu kavramın anlaşılmasının en büyük sebeplerinden birisi henüz tam manasıyla kuramsallaşmamış olmasıdır.¹²

Yumuşak gücün temel araçlarından en önemlisi kültürdür. Nye, kültürü popüler ve üst (yüksek) olmak üzere ikili bir ayrıma tabi tutmaktadır. Düşünür popüler kültür vasıtasıyla daha çok geniş halk kesimlerine hitap edildiği tezini savunmaktadır. Üst kültür olarak adlandırılan sanat, edebiyat ve eğitim faaliyetlerinin hedef kitlesinin ise seçkinlerden meydana geldiğini vurgulamaktadır. Nye, üst kültürün başka coğrafyalara taşınarak yumuşak güce dönüştürülmesinde birçok unsurun rol oynadığını, bunlar arasında ise en mühiminin eğitim olduğunun altını çizmektedir. Nye’ya göre eğitimin temas kurduğu insan sayısı az olmasına karşın onun sağladığı katkı ve etki oldukça güçlüdür.¹³ Yukarıdaki değerlendirmeden sonra Nye’nın yumuşak güç tanımına bakılacak olursa söz konusu bilim adamının bu kavramı aşağıdaki gibi tanımladığı görülmektedir: “[...] (yumuşak güç) başkalarının tutumlarına, arzu edilen netice istikametinde tesir edebilme kapasitesi/yeteneğidir[...].”¹⁴

¹¹Nye, Joseph, Samuel, Jr., Bound To Lead: The Changing Nature Of American Power, Basic Books, New York, 1990.

¹² Vuving, Alexander L., How Soft Power Works, (2009), <https://apcss.org/wpcontent/uploads/2010/PDFs/Vuving%20How%20soft%20power%20works%20APSA%202009.pdf>, (14.03.2021).

¹³ Nye, Joseph, Samuel, Jr., Yumuşak Güç, (Çev.) Aydın, İnan, Rayhan, BB101, Ankara, 2020, s.30.

¹⁴ Nye, Joseph, Samuel, Jr., Soft Power The Means To Succes In World Politics, Public Affairs, New York, 2004, s.2.

Tablo 1: Yumuşak güç unsurları çerçevesinde Türkiye Orta Asya ilişkileri

YUMUŞAK GÜÇ			
DAVRANIŞLAR	<i>Hayranlık uyandırma</i>		<i>Gündem yaratma</i>
	*Karşılıklı iş birliği		*Ekonomi *Ticaret *Turizm
TEMEL ARAÇLAR	<i>Değerler</i>	<i>Kültür</i>	<i>Kurumlar</i>
	*Ortak tarih *Ortak dil *Millet	<i>Üst kültür</i>	*Türk Devletleri Teşkilatı *TİKA
		*Yunus Emre Enstitüsü *Türkiye Türkçesi Öğretim Merkezi *Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi *Manas Üniversitesi	
		<i>Popüler kültür</i>	
*Türk dizileri *Netflix *Sosyal Medya: Youtube, Facebook, Twitter, Instagram, Tiktok ve Telegram			
HÜKÛMET POLİTİKALARI	<i>Kamu diplomasisi</i>	<i>İki taraflı diplomasi</i>	<i>Çok taraflı diplomasi</i>
	*Lider merkezli kamu diplomasisi	*İki taraflı an(t)laşma ve Protokoller	*Türkiye-Rusya Uçak Krizi *Türk Zirveleri *Astana Süreci

Kaynak: Eserin müellifleri tarafından Nye'nin eserlerindeki bilgiler Orta Asya'ya uyarlanmıştır.

Nye, yumuşak güç kavramını daha çok sosyal ve iktisadi bir yan ürün olarak nitelendirmektedir.¹⁵ Düşünür yumuşak gücü, başlıca üç kaynağa yani kültür, siyasi değerler ve dış politikaya dayandırmaktadır.¹⁶ Ancak bu çalışmada zaman ve mekân kısıtlaması yüzünden sadece yumuşak gücün popüler kültür unsuru üzerine yoğunlaşmıştır. Esasında popüler kültür kavramı çok geniş bir yelpazeyi kapsadığından bu bölümde Türk dizileri, Orta Asya temelinde derinlemesine bir çözümlemeye tabi tutulmuştur (bk. Tablo 1).

Kuram bağlamında Türk Dizilerinin Değerlendirilmesi

Televizyon dizilerine yumuşak güç noktalarının bakıldığında, bu yapımların küresel çapta popüler kültürün yeniden üretildiği ve pazarlandığı büyük ve karmaşık bir mecra niteliği taşıdığı görülmektedir.¹⁷ Bu minvalde değerlendirildiğinde medya - bilhassa televizyon- kültürlerarası iletişimde hars ihracının¹⁸ gerçekleştirilmesinde önemli bir paya

¹⁵ Nye, Yumuşak Güç, 58.

¹⁶ Nye, Yumuşak Güç, 32.

¹⁷ İmik, Nural ve Yağbasan, Mustafa, Televizyon Dizilerinde Kullanılan Müziklerin Genç İzleyicilerin Dizileri İzleme Oranına Etkisi, İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı 28, Yıl 2012, s. 104-105 ve Türker, Elitaş ve Keskin, Savaş Küreselleşme Sürecinde Değişen Geleneksel Türk Aile Yapısının Televizyon Dizilerindeki Temsili, Tarih Okulu Dergisi, Yıl 9, Sayı XXVII, Eylül 2016, s. 558.

¹⁸ Türk dizilerinin ihracatında dağıtımçı firmaların rolü oldukça büyüktür. Bu alanda Inter Medya, Mistco, Global Agency, Echho Rights, Madd Entertainment ve Calinos Entertainment gibi şirketler öncü konumdadır. Dizilerin satışı ve pazarlaması dağıtımçı şirketler vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir. Dağıtımçı şirketlere ek olarak, O3 Prodüksiyon, Endemol Shine gibi ortak yapım şirketleri de dizi ihracatı yapmaktadır. Bunun dışında Kanal D, Kanal 7 ve ATV gibi televizyon kanallarının da dizi ihracatında başarılı oldukları gözlerden kaçmamaktadır (Karakulas, Seçkin, Bir Endüstri Ürünü Olan Dizilerin Uluslararası Pazarlanması: Türk Dizilerine İlişkin Bir Araştırma, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2019, s. 48).

sahiptir. Gene televizyon dizileri yumuşak güç bakımından olduğu kadar kamu diplomasisi açısından da önemli bir araçtır. Türk dizileri¹⁹ yurtdışına pazarlanmaya başladıktan sonra önemli bir kültürel diplomasi aracına dönüşmüştür.²⁰ Bu doğrultuda Türk dizileri 2000’li yılların başından itibaren uluslararası pazarlardaki görünürlüğünü artırmıştır. Örneğin, bu şartlar altında 2014 yılına gelindiğinde 75 ülkede 70’in üzerindeki dizi izleyicilerle buluşturulmuştur. Yazında bu durumu Türkiye’nin artan yumuşak gücünün bir yansıması olarak niteleyen görüşlerin haricinde Yeni Osmanlıcı anlayışın bir sonucu olarak gören kimseler de bulunmaktadır.²¹

Yumuşak gücün unsuru olan televizyon dizilerinin önemini fark eden Türk karar alıcılar anılan araçların etkin kullanımına yönelik söylem ve politikalar geliştirmeye başlamışlardır. Örneğin, Türk Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkilileri uluslararası düzeyde gerçekleştirilen dizi fuarlarına katılarak Türk yapımlarının küresel boyutta tanınmasına hizmet etmişlerdir.²² Gene bu çabalara başka bir misal olarak İletişim Başkanlığı ve İstanbul Üniversitesi iş birliğinde 11 Mart 2019 tarihinde düzenlenen “Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Türk Dizileri Çalıştayı”²³ verilebilir. Diğer yandan Stratejik Düşünce Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Sinema Genel Müdürlüğü ile Yunus Emre Enstitüsü iş birliğine gitmek suretiyle 30 Ocak 2020 tarihinde “Kültür Diplomasisi Toplantıları I: Türk Sinema ve Dizilerinin Uluslararası Etkisi” başlıklı bir çalıştay tertiplemişlerdir.²⁴ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ise Türk dizilerinin önemine vurgu yaptığı bir konuşmasında bu alanda marka hâline geldiğine değinerek Türk dizilerinin 156 ülkede 500.000.000 kişiye ulaştığını ve sağlamış olduğu 350.000.000 dolarlık ihracat geliri ile uluslararası camiada ABD’den sonra ikinci sıraya yükseldiğini dile getirmiştir.²⁵

Kamu diplomasisi araçları olarak, son yıllarda medya alanındaki teknolojilerin gelişmesiyle birlikte farklı kültürlere erişmek oldukça kolaylaşmıştır. Bu bağlamda Türkiye’nin Orta Asya’ya uydu aracılığıyla yayın yapan TRT Avaz adlı televizyon kanalı öne çıkmaktadır. Kanalin ana hedefi Özbekistan, Kazakistan Kırgızistan ve Türkmenistan başta olmak üzere bölgede yaşayan Türk soylu ahali arasında kültür ve dil temelinde bir iş birliği geliştirmeye çalışmaktır. Örneğin bu televizyon kanalı Kazakça, Kırgızca, Özbekçe ve Türkmençe dillerinde haftada beş gün beşer dakikalık haber bültenleri yayımlamaktadır.²⁶ TRT Türk’te yayımlanan Türk dizileri Orta Asya coğrafyasında takip edilebilmektedir.

¹⁹ İmik ve Yağbasan, a.g.e., s. 104-105.

²⁰ Khan, Musa ve Pembecioğlu, Nilüfer, International Audience’s Perception About the Turkish TV Serial “The Magnificent Century” in the Context of Portroyal of History and Women”, Global Medya Journal TR Edition, No: 10, Vol:19, Fall 2019 s. 216- 217.

²¹ Alankuş, Sevda ve Yanardağoğlu, Eylem, “Vacillation in Turkey’s Popular Global TV Exports: Toward a More Complex Understanding of Distribution”, International Journal of Communication, No:10, 2016, s. 3615.

²² T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 2019 Yılı Faaliyet Raporu, s. 124. <https://sgb.ktb.gov.tr/TR-259674/2019-yili-idare-faaliyet-raporu.html>, (23.08.2021).

²³ Ulusal Basında Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Türk Dizileri Çalıştayı, 13 Mart 2019, <https://iletim.istanbul.edu.tr/index.php/2019/03/13/ulusal-basinda-kamu-diplomasisi-araci-olarak-turk-dizileri-calistayi/>, (12.07.2021).

²⁴ Ayrıntılı olarak bk. Türk Sinema ve Dizilerinin Uluslararası Etkisi, 28 Ocak 2020, <https://www.sde.org.tr/genel/turk-sinema-ve-dizilerinin-uluslararasi-etkisi-duyurusu-14810> (13.07.2021) ve Türk Sinema ve Dizilerinin Uluslararası Etkisi, 31 Ocak 2020, <https://www.sde.org.tr/sempozyum-calistay/turk-sinema-ve-dizilerinin-uluslararasi-etkisi-faaliyeti-14835>, (05.07.2021).

²⁵ Cumhurbaşkanı Erdoğan’dan Önemli Açıklamalar, 25 Mayıs 2019, <https://www.cnnturk.com/turkiye/son-dakika-cumhurbaskani-erdogandan-onemli-aciklamalar250519>, (27.08.2021).

²⁶ 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu kapsamında TRT Avaz Kanal Koordinatörlüğü tarafından verilen 22 Mart 2022 tarihli cevabi yazı.

Anılan kanalın uluslararası yayın portföyünde Masumlar Apartmanı, Barbaros: Akdeniz'in Kılıcı, Kıbrıs: Zafere Doğru, Teşkilat, Alparslan: Büyük Selçuklu adlı diziler bulunmaktadır.²⁷

Orta Asya'da Türk Dizilerine Toplu Bakış

Orta Asya'da Türk dizileri hakkında derli toplu bir şekilde ülkeler özelinde aşağıdaki değerlendirmeyi yapmak mümkündür: Tacikistan'da Türk dizileri halk tarafından çok sevilmesine rağmen bu ülkenin yönetimi 2012 yılında aralarında "Kurtlar Vadisi" adlı dizinin de olduğu beş diziyi şiddet, terörizm ve aşırı unsurlar içerdiği gerekçesiyle yasaklamıştır. Ayrıca bu diziler düşük kaliteli olarak değerlendirilmiştir. Tacikkino adlı Sinema ve Video Kurulu Başkanı Mahmut Ahmedov Kurtlar Vadisi dizisinin İsrail ve Yahudi aleyhtarlığı yaptığını vurgulayarak Türk dizilerinin son yıllarda Tacikistan ahalisi özellikle de gençler arasında büyük rağbet gördüğünü dile getirmiştir. Hatta bu bağlamda 2012 yılında Türk dizilerinin gösteriminin Özbekistan'da da yasaklandığını ifade etmiştir.²⁸ Oysa bu yasakların altında yatan asıl nedenin Türkiye'nin kültürel etkisinin hızını kesmeye yönelik olduğu söylenebilir.

Alan çalışmasında Tacikistan Millî Kütüphanesi'nde çalışan bir kadın bu satırların yazarlarından Fahri Türk'e Türk dizilerini seyrederek Türkçe öğrendiğini ifade etmiştir. Hatta Tacikler dizileri Türkçe olarak izleyip anlayabilmek için bile bu dili öğrenmektedirler. Tacikistan'da bir kimse sizin Türkiye'den geldiğinizi öğrendiği zaman mutlaka izlemiş olduğu bir dizinin kahramanından bahsetmektedir. Söz konusu film yıldızını tanımadığınızı söylediğinizde ise sizin nasıl olup ta böyle bir dizi kahramanını tanımadığınıza şaşırıp kalmaktadırlar. Hoçent'te Perşembe Pazarı'nın girişinde müzik CD'leri satan tezgâhlarda daha çok Türk dizilerine ait CD'ler yer almaktadır. Bu tezgâhlarda Türkiye'de gösterilen veya gösterimden kalkmış olan bütün dizilerin CD'lerini bulmak mümkündür. Örneğin, bu CD'lerden bazıları "Yirmi Dakika", "Acı" vb. gibi Türk dizilerine ait olanlardı. Hatta yukarıda işaret edildiği üzere Kurtlar Vadisi'nin gösterimi Tacik Televizyonu'nda 2012 yılı itibarıyla yasaklandığı hâlde insanlar bu diziyi ya uydu üzerinden Türkçe orijinal hâliyle ya da Tacikçe veya Türkçe olarak CD'lerden izlemeye devam etmişlerdir. Söz konusu diziler özellikle genç kadınlar ve erkekler arasında Türkçe öğrenme isteğini kamçulamaktadır. Türk dizilerinin Tacikistan'da halk arasında âdeta bir fenomen haline geldiğini söylemek hiç abartı değildir.²⁹ Diğer yandan Tacikler Türk dizilerinden etkilenecek çocuklarına bu dizilerde yer alan karakterlerin adlarını koymaya başlamışlardır. Ancak Tacikistan Terminoloji ve Lisan Komitesi 2019 yılında 373 vatandaşın çocuklarına koymak istedikleri adları Tacikistan kültürüne ve geleneklerine yabancı oldukları gerekçesiyle kayıt etmekten imtina etmiştir. Komite Başkanı Alimcan Muhammedcanzade söz konusu adların Arapça ve Türkçe kökenli olduklarını hatta önemli bir kısmının da Türk dizilerinde geçen isimler olduğunu söylemiştir. 2019 yılında Tacikçenin fonetiğiyle ahenksiz olarak nitelenen isimlerden bazıları; Elmira, Yasmina, Yasira, Leyla, Adem, İmran ve Güzel şeklinde sıralanabilir. Bu nedenden dolayı ülkenin önemli dil bilimcilerinin onayı alınarak Tacik halkının çocuklarına koyabilecekleri üç binin üzerinde isim belirlenmiştir.³⁰ Bu durum

²⁷ Aynı yerde.

²⁸ V Tadjikistana obyavlena ahota na turetskiye serialı, 19 Temmuz 2012, <https://islamnews.ru/news-V-Tadjikistane-objavlena-ohota-na-tureckie-serialy>, (12.03.2020).

²⁹ Eserin müelliflerinden Fahri Türk tarafından Tacikistan'da 07 Ağustos ilâ 06 Eylül 2014 tarihleri arasında yürütülen alan çalışması notları.

³⁰ Lubof k turetskim serialam zastavlyayet tacikov vıbirat nepaçetnie imena <https://tj.sputniknews.ru/society/20200211/1030700074/Tajikistan-turetskie-serialy-nepochetnye-imena.html>, (12.03.2020).

göstermektedir ki, Tacik hükümeti halkın Türk dizilerinden etkilenerek çocuklarına Türkçe ve Arapça isimler koymalarının önüne geçmek istemektedir.

Tacikler, Türk dizilerini ağırlıklı olarak Youtube üzerinden takip etmektedirler. Örneğin; Youtube'a 24 Temmuz 2019 tarihinde katılan Nurangez Film, Türk dizilerini Tacikçe dublaj ve alt yazı seçeneği ile sunmaktadır. 330.000'den fazla abonesi olan ve 160.000.000'nun üzerinde görüntülenme sayısına sahip olan³¹ Nurangez Film'in Instagram hesabında ise Türk dizilerine ait 1000'in üzerinde görsel yer almaktadır. Bu hesabın ise 11.000'in üzerinde takipçisi bulunmaktadır.³²

İkinci olarak Kazakistan hakkında ise derli toplu bir şekilde aşağıdaki değerlendirme yapılabilir: Bu ülkede yayımlanan ilk Türk dizisi 2001 yılında "Deli Yürek" olmuştur.³³ Bu dizi aynı zamanda yurt dışında gösterilen ilk Türkiye yapımı dizi olma özelliği taşımıştır. Kazak seyircisini cesaret kardeşlik, misafirperverlik, saygı, fedakârlık, aşk, samimiyet, hoşgörü gibi Türk değerleriyle buluşturmayı başaran bu dizi büyük bir sempati toplamıştır. Deli Yürek öncesi Kazaklara sıklıkla yabancı filmler, belgeseller ve Latin Amerika pembe dizilerin ihracatını gerçekleştiren Calinos Holding, Türk dizi yapımlarının da bu bölgede tutabileceği düşüncesiyle dizinin yapımcısı Osman Sınav'a teklif götürmüştür. Sınav'ın da bu durumu desteklemesi üzerine 2001 yılında Deli Yürek dizisi bölüm başı 30 dolara Kazakistan'a satılmıştır. Dizi kısa sürede popüler olmuş ve altı yılda on iki kez arka arkaya yayımlanmıştır.³⁴ Daha sonra yayımlanmaya başlanan "Kıvalı Kar" dizisi ise köy yaşamı ve kırsaldaki insanların samimi ilişkilerini ele almış ve nüfusunun çoğu taşrada yaşayan Kazakistan halkı tarafından büyük bir ilgiye mazhar olmuştur. 2000'li yılların başından itibaren Kazakistan'da Türk dizileri her geçen gün ününü biraz daha artırmış ve günümüzde neredeyse bütün ulusal kanallar tarafından gösterime girmiştir. Diziler o kadar gündem oluşturmuştur ki insanlar karşılaştıklarında birbirlerinin hatırını sormayı bile ihmal ederek dizi karakterlerinin akıbeti hakkında konuşur olmuşlardır.³⁵ 2021 yılı itibarıyla Kazakların en çok sevdikleri diziler; "Sen Çal Kapımı", "Masumiyet" ve "Maraşlı" şeklinde tespit edilmiştir.³⁶ Ayrıca Kazakistan'da Türk dizilerinin çekildikleri şehirleri ve semtleri görmek amacıyla bu mekânlara yönelik seyahat rotaları oluşturulmaktadır.³⁷ Yapılan istatistiklerde dizilerin çekildiği mekânları 2017 yılında en az 60.000 Kazakistanlının gezdiği belirtilmektedir.³⁸ Kazakistan 2011 yılında en fazla Türk

³¹ Nurangez Film, Youtube Hakkında, <https://www.youtube.com/c/Nurangezfilm/about>, (03.05.2022).

³² Nurangezfilm, Instagram, <https://www.instagram.com/nurangezfilm/>, (30.12.2022).

³³ Karahan, Jülide, Türk Dizileri Hızlı ve Emin Adımlarla, skylife, <https://www.skylife.com/tr/2012-10/turk-dizileri-hizli-ve-emin-adimlarla>, (16.05.2021).

³⁴ Öztürk, Melek ve Atik, Abdulkadir, Ulusal Pazardan Küresel Pazarlara Uzanan Süreçte Türk Dizilerinin Gelişimi, Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı:3, Cilt:2, s.74. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/304424>, (24.05.2021).

³⁵ Arbatlı, Mehmet Said, ve Kurar, İhsan, Türk Dizilerinin Kazak-Türk Kültürel etkileşimine ve Türkçenin Yaygınlaşmasına Etkisi, Turkish Studies, No: 10, Vol: 2, Winter, s.31-38.

³⁶ 2021 jıldının en tanınmal turik serialları, (09.03.2021), Karavan, https://kaz.caravan.kz/madeniet/2021-zhyldyng-eng-tanyamal-turik-serialdary-270646/?fbclid=IwAR3BvIm2EluvZJdG_NxsdbTa1k0eFN3odqYYxr1Jw6EsSwUj59YpjjVBnO7g, (16.05.2021).

³⁷ Stambul boliyemen seruendeu: "Oshpes mahabbat" jane "Galamat gasyr" turik serialdaru tusirilgen orundar, (01.10.2018), ve, <https://weproject.media/kz/articles/detail/stambul-boiyemen-seruendeu-shpes-mahabbat-zh-ne-alamat-asyr-t-rik-serialdary-t-sirilgen-oryndar/?fbclid=IwAR37E80HgQLVCh21TmQ8-NRnDBDkw9bLCu5u8ysancnTkp2TI7G50IUXFhc>, (16.05.2021).

³⁸ Aynı yerde.

dizisinin (42 adet) yayımlandığı ülke olmuştur.³⁹ 2014 yılına gelindiğinde bu rakam önce 63'e, 2018 yılında ise 69'a yükselmiştir.⁴⁰

Türk dizileri Kazakistan'da aşırı bir şekilde rağbet görmektedir. Örneğin son dönemlerde Kazakistan'da gösterilen "Diriliş Ertuğrul" dizisi bu ülkede en yüksek reyting alan yabancı yapımlar arasındadır. Diğer yandan Kazakistan Sefiresi Janna Yensebayeva ülkesinde Türk dizilerine olan rağbeti aşağıdaki cümlelerle dile getirmektedir: "[...] Kazakistan'da Türk dizileri inanılmaz takip ediliyor. [...] Yaprak Dökümü, Muhteşem Yüzyıl, herkes bunları izliyor. İnsanlar oradaki karakterlerle akraba gibi olmuş. Diziler iki ülkeyi çok yakınlaştırdı. Yenidoğan bebeklere Türk isimleri, karakterlerin ismini veriyorlar."⁴¹ Bu bağlamda Özbekistan ve Tacikistan'da Türk dizilerinin izlenmesine ve buradaki karakterlerden etkilenilerek çocuklara Türk veya Arap isimlerinin verilmesine yasak getirildiği belirtilmeden geçilmemelidir.⁴² Diğer yandan Konya Selçuk Üniversitesi'nde öğrenim gören Kazakistanlı Aydos Kerimbekov adlı öğrenci de 2013 yılında ülkesinde âdeta bir Türk dizisi furyası yaşandığını aşağıdaki şekilde dile getirmiştir: "Kazakistan'da Türkiye en çok merak edilen ülke. Ülkemizde Kurtlar Vadisi, Deli Yürek, Gümüş ve Asmalı Konak gibi filmler en çok izlenen yapımlar arasında. Özellikle Kurtlar Vadisi filmi çok izleniyor. Türkiye'ye karşı genelde bir sempati var."⁴³ Kazakistan'da izleyicileri Türk dizileriyle buluşturan diğer bir mecra ise Netflix adlı uygulamadır.⁴⁴ Netflix Kazakistan'da 2018-2021 yılları arasında 53 Türk yapımı film ve diziyi Kazak seyircisiyle buluşturmuştur. Anılan bu yapımların % 65'i Kazakça, % 21'i Rusça, %6'sı Türkçe ve %8'i ise diğer dillerde altyazılı olarak izlenmiştir.⁴⁵

Diğer yandan 2012 yılında yapılan bir araştırmaya göre Kazakistan'daki televizyon kanallarında her gün ortalama on saat Türk dizisi yayımlandığı tespit edilmiştir.⁴⁶ Tüm bu olumlu gelişmelere rağmen Kazakistan'da da tıpkı diğer Orta Asya ülkelerinde olduğu gibi Türk dizileri hakkında zaman zaman çeşitli şikâyetler gündeme gelmektedir. Örneğin Kazakistan Psikologlar ve Danışmanlar Derneği Başkanı Nina Nastiş; Türk dizilerini izleyen Kazakların kendilerini hayal dünyasına kaptırdıklarını dile getirerek her gün milyonlarca insanın bu dizileri izleyerek, romantik bir aşk hayali kurduğunu belirtmektedir.⁴⁷ Diğer yandan Kazakistan Kültür ve İletişim Bakanı Muhtar Kul Muhammed, yaptığı açıklamada 2014 yılından itibaren ülkesinde devlet televizyonlarında Türk ve Kore dizilerinin gösterilmeyeceğini ifade etmiştir. Kul Muhammed, Türk ve Kore yapımı dizilere ayrılan

³⁹ Arbatlı ve Kurar, a.g.e., s. 36.

⁴⁰ Türk dizilerinin yurt dışı reytingi hizmet ve mal ihracatını artırdı, 9 Kasım 2019, Hürriyet, <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/turk-dizilerinin-yurt-disi-reytingi-hizmet-ve-mal-ihracatini-artirdi-41370181>, (10.03.2021).

⁴¹ Uygun, Serpil, Ankara Bizim için çok özel, 19 Mayıs 2013, <https://www.sabah.com.tr/ankara-baskent/2013/05/19/ankara-bizim-icin-cok-ozel>, (12.03.2021).

⁴² Tacikistan'da Türk dizilerinin yasaklanması hakkında ayrıntılı olarak bk. Türk, Fahri, Türkiye-Tacikistan İlişkileri, Hasan Acar (der.) Geçmişten Günümüze Türkiye-Orta Asya İlişkileri, Nobel Yayınları, Ankara, 2020, s.164-165.

⁴³ Kardeşlik bağları güçleniyor, 8 Şubat 2009, <http://www.konyayenigun.com/roportaj/kardeslik-baglari-gucleniyor-h1875.html>, (12.03.2021).

⁴⁴ Abone sayıları şirketin gizlilik ilkesi nedeniyle paylaşılmamıştır.

⁴⁵ İsminin belirtilmesini istemeyen bir Netflix yetkilisi ile 05 Ocak 2022 tarihinde elektronik ortamda yapılan görüşme.

⁴⁶ Kazaklar her gün 10 saat Türk dizisi izliyor, Cumhuriyet, 05.06.2012, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/kazaklar-her-gun-10-saat-turk-dizisi-izliyor-347978>, (11.04.2021).

⁴⁷ Aynı yerde.

bütçe ile Kazak tarihî ve kültürü üzerine film ve dizilerin çekileceğini bildirmiştir.⁴⁸ Ancak yukarıda dile getirilen ifadelerden anlaşılacağı üzere bu düşüncenin kuvveden fiile çıkarılmadığı görülmektedir. Diğer yandan Bilgi ve Sosyal Kalkınma Bakanı Aida Balayeva, Kazak kanallarında çok sayıda dizi yayımlandığı konusunda vatandaşlardan şikâyetler aldıklarını söyleyerek bu kapsamda 2021 yılından itibaren televizyonlardaki yabancı eğlence programı ve dizi alımlarının %30 oranında azaltılmasına karar verildiğini açıklamıştır. Bakan ayrıca bu karardan Türk dizilerinin de etkileneceğini dile getirmiştir. Bununla birlikte Türk dizilerinin Kazakların önemli bir kesiminden rağbet gördüğünün altını çizen bakan söz konusu seyirci kitlesinin haklarının korunacağını ifade etmiştir.⁴⁹

Orta Asya’da Türk dizileri söz konusu olduğunda gündeme gelen üçüncü ülke ise Kırgızistan’dır. Bu ülkede en çok izleyici kitlesine ulaşan yabancı diziler Türk yapımı olanlardır. Kırgızistan’da tüm televizyon kanallarında ünlü Türk dizilerine rastlamak mümkündür. Bu ülkede gösterime giren ilk Türk yapımı “Doludizgin Yıllar” isimli gençlik dizisidir.⁵⁰ Bu dizinin ardından Türk yapımlarına gösterilen ilgi artmıştır. Türk dizileri sadece televizyon kanallarında değil pazar tezgâhlarında CD ve DVD şeklinde de satılmaktadır. Bu diziler Kırgızca alt yazılı ya da dublajlı olarak piyasaya sürülmektedir. Kırgızistan’da telif konusunda yeterli hassasiyet olmadığından bu yapımların birçoğu güncel çevrim içi sayfalardan kopyalanarak piyasaya sürülmektedir. 2018 yılında en çok öne çıkan Türk yapımlarının, ‘Diriliş Ertuğrul’, ‘İçerde’, ‘Vatanım Sensin’ ve ‘Muhteşem Yüzyıl’ gibi diziler olduğu müşahade edilmiştir.⁵¹ Bu dizilerin Orta Asya’da büyük ilgi uyandırmasının nedeni kültürel ve etnik bağların varlığıdır.⁵² Örneğin Atamşa Dursunov Türk dizilerinin iki milleti birleştirdiğini ve kardeşlik köprüsü kurduğunu ifade etmektedir.⁵³ Kırgızistan’da sinema sektöründe en fazla ilgi gören filmler; Rus, Amerikan⁵⁴ ve Kırgız yapımı olanlardır. Bu minvalde Türk dizilerine olan ilginin sinema eserlerine yansımadığını ifade etmek gerekmektedir.⁵⁵ Türk sinemasının Kırgızistan’da yaygınlaşması amacıyla 2017 yılında başlayan ve 2019 senesinde üçüncüsü düzenlenen “Bişkek Türk Filmleri Haftası” tanıtım açısından önemli bir rol oynamaktadır.⁵⁶ Toplu taşıma araçları ve eğlence mekânlarında Türk arabesk ve pop müziğinin dinlenmesi sıradan olaylardır.⁵⁷ Orta Asya’da Türkçe yayın yapan tek radyonun Manas Üniversitesine bağlı “Manas Fm” olduğu bilinmektedir.

Dördüncü olarak Özbekistan’da Türk dizileri hakkında ise aşağıdaki hususlar dile getirilebilir: Türk dizilerine karşı olumsuz yaklaşımların hüküm sürdüğü Orta Asya

⁴⁸ Kazakistan’da Türk dizileri yasaklandı, Haber7, 13. Kasım, 2013, <https://www.haber7.com/televizyon/haber/1094875-kazakistanda-turk-dizileri-yasaklandi>, (08.04.2021).

⁴⁹ Aida Babaeva, Memleketтик arnadagı turik serialdarı kiskaradı, 28 Ağustos 2020, Kala men dala, <http://kalamendala.kz/2459?fbclid=IwAR3Iw2dAbKNWoc6FGtaNBbOukB9UTFyRZCa33mdwsMXJHOOQBoh-PROYUAJY>, (14.05.2021) ve Memleketтик arnadagı turik serialdarı kiskaradı, Enformasyon Bakanı, 24 Ağustos 2020, Ratekz., https://ratekz.kz/raw/memleketтик_arnaday_trik_serialdary_ysarady_aparat_ministri?fbclid=IwAR2A_f_bI1weLVx0q8IPXtOIfcHzufUD5E9rvrCCUkQfYqQ0EbM0OKU8Ys7A, (16.05.2021).

⁵⁰ Bilis, Özgökbek, Pınar, Bilis, Ali, Emre ve Sydygalieva, Meerim, Türkiye-Türk Cumhuriyetleri Kültürel İlişkilerinde Televizyon Dizileri Faktörü: Kırgızistan Örneği, Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 7, Sayı 1, 2018, s.415.

⁵¹ Eserin müelliflerinden Taner Karakuzu tarafından Nisan 2018’de Bişkek’te yapılan alan çalışması notları.

⁵² Bilis, vd., a.g.e., s.411.

⁵³ Kırgızistan’da Türk dizileri halkı birleştiriyor, Anadolu Ajansı, 26 Kasım 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/uluslararası-kopru-kuran-turk-dizileri/kirgizistanda-turk-dizileri-halki-birlestiriyor-/1655566>, (03.12.2019).

⁵⁴ Amerikan filmleri genellikle Rusça alt yazılı olarak izleyicilerle buluşturulmaktadır.

⁵⁵ ORASAM Araştırmacısı Cihan Bilgili ile 20 Nisan 2018 tarihinde Bişkek’te yapılan görüşme.

⁵⁶ Kırgızistan’da ‘3. Türk Filmleri Haftası - Bişkek’ Etkinliği Başlıyor, KABAR, 22 Nisan 2019, <https://kabar.kg/tur/news/k-rg-zistanda-3-turk-filmleri-haftas-bi-kek-etkinli-i-ba-l-yor/>, (04.01.2019).

⁵⁷ Eserin müelliflerinden Taner Karakuzu tarafından Nisan 2018’de Bişkek’te yapılan alan çalışması notları.

ülkelerinin başında hiç kuşkusuz Özbekistan gelmektedir. Sözelimi Özbekistan yönetimi 2012 yılında Türk dizilerine, içeriklerinin uygun olmadığı gerekçesiyle yayın yasağı koymuştur. Yasak öncesi; "Asmalı Konak", "Bir İstanbul Masalı", "Zerda", "Kıvalı Kar", "Hayat Bağları", "Aliye", "Büyük Yalan" ve "Kurtlar Vadisi" Özbekistan ahalisi tarafından en çok izlenen diziler olarak öne çıkmışlardır. Diğer yandan Taşkent idaresi Türk dizilerini 2017 senesinde tekrar serbest bırakmıştır. Yasağın kalkmasıyla birlikte Özbekistan televizyon kanallarında "Muhteşem Yüzyıl Kösem", "Ezo", "İçerde", "Aşk Laftan Anlamaz", "Kara Sevda" ve "Bir İstanbul Masalı" isimli diziler tekrar yayımlanmaya başlamıştır.⁵⁸ İslam Kerimov'un koyduğu yasaklar Şevket Mirziyoyev dönemi ile birlikte kaldırılmasına rağmen özellikle mutaassıp Özbekistanlılar 2018 yılında Türk dizilerinin toplumun ahlâkını olumsuz yönde etkilediği gerekçesiyle bu yapımlara karşı tavır almakta gecikmemişlerdir.⁵⁹ Neticede toplumun bu kesimlerinden gelen tenkitlere sessiz kalmayan Mirziyoyev, televizyon kanallarına vermiş olduğu talimatla Türk dizilerinin tekrar yayından kaldırılmasını sağlamıştır. Bu doğrultuda ilk kaldırılan dizi Sevimli TV'de yayımlanan Kanatsız Kuşlar adlı yapımdır.⁶⁰ Ancak her ne kadar Türk dizileri ekranlardan kaybolursa da Özbekistan ahalisi bu yayınları çevrim içi mecralardan takip etmektedir. Diğer yandan Türkiye ve Özbekistan 2021 senesinde "Celaleddin Harezmsah" isimli Türk ve Özbek yapımı bir film projesine imza atmıştır. Bu dizinin Taşkent'te gerçekleştirilen tanıtım gecesine oyuncular dışında her iki ülkeden bazı üst düzey karar alıcılar da katılmışlardır.⁶¹

Diğer yandan Türk dizileri Özbekistan ahalisi tarafından büyük rağbet görmektedir. Bu makalenin yazarlarından Fahri Türk Eylül 2022'de Özbekistan'da yapmış olduğu alan çalışmasında Türk dizilerinin bu ülkede sahip olduğu güce bizzat şahit olmuştur. Özbekistan'da Türk dizileri özellikle taksiciler ve tezgâhtarlar gibi sokaktaki insanlar arasında büyük bir üne sahiptir. Bilhassa Harizm bölgesinde yer alan Hive ve Urgenç şehirlerinin kadınları Türk dizilerine büyük bir rağbet göstermektedirler. Türk dizileri Özbekistan'da genel ahlâka aykırı olarak değerlendirildiği için Özbek televizyonlarında kısaltılarak verilmektedir. İşte bu yüzden söz konusu diziler özellikle kadınlar tarafından Youtube kanalı üzerinden sansürsüz olarak izlenmektedir. Bu dizilere gösterilen rağbet Özbekistan'da Türkiye Türkçesinin öğrenilmesine devasa bir katkı yapmaktadır.⁶²

Orta Asya'da Türk dizileri söz konusu olduğunda değerlendirilmesi gereken beşinci ülke ise Türkmenistan olarak öne çıkmaktadır. Türkmenistan'ın Bağımsızlık Günü kutlamalarına katılan Kültür ve Turizm Bakanı Yalçın Topçu, 30 Ekim 2015 tarihinde Cumhurbaşkanı Gurbanguli Berdimuhamedov ile yapmış olduğu görüşmede, Selçuklu Hükümdarı Alparslan'ın yaşamını anlatan ortak bir TV dizisi yapma önerisi getirmiş ve bu konuda Cumhurbaşkanı'dan tam destek sözü almıştır. Türkmen Devlet Televizyonu ile TRT'nin birlikte yapacağı dizinin Türkmenistan'ın tanıtımına katkı sağlayarak Anadolu ile

⁵⁸Özbekistan'da yayınlanan Türk dizileri büyük ilgi görüyor, TRTAVAZ, 24 Aralık 2017, <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avrasyadan/ozbekistanda-yayinlanan-turk-dizileri-buyuk-ilgi-goruyor/5a3f944601a30a1968b6d193>, (18.05.2022).

⁵⁹ Özbekistan'da Türk dizilerine yasak getiriliyor, Kırım Haber Ajansı, 24 Şubat 2018, <https://old.qha.com.ua/tr/turk-dunyasi/ozbekistan-da-turk-dizilerine-yasak-getiriliyor/166748/>, (18.05.2022).

⁶⁰ Türk dizilerine Özbekistan'da yasak geldi, Karadeniz Ekspres, 1 Şubat 2021, <https://www.karadenizekspres.com/turk-dizilerine-ozbekistan-da-yasak-geldi/25563/>, (18.05.2022).

⁶¹ Abdülkerimov, Bahtiyar, 'Celaleddin Harezmsah' dizisinin galası Özbekistan'da yapıldı, AA, 4 Ekim 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/celaleddin-harezmsah-dizisinin-galasi-ozbekistan-da-yapildi/1994895>, (18.05.2022).

⁶² Fahri Türk tarafından 25 Ağustos-22 Eylül 2022 tarihleri arasında Özbekistan'da yapılan alan araştırması notları.

ata yurt arasındaki köklü bağların güçlenmesine katkı sunacağı ifade edilmiştir.⁶³ Diğer yandan Türkmenistan televizyon kanallarında herhangi bir Türk dizisi yayımlanmamaktadır. Türkmenler genellikle Türk dizilerini çevrim içi mecralardan veya uydu vasıtasıyla Türk kanalları üzerinden izlemektedirler. Bu çevrim içi platformların başında Türkmenistan'da yaygın bir şekilde kullanılan Belet adlı uygulama gelmektedir. Belet'te en çok beğenilen Türk dizileri olarak "Baş Belası" ve "Kazara Aşk" öne çıkmaktadır.⁶⁴

Orta Asya Menşeli Çevrim İçi Sayfalarda Yayımlanan Korsan Türk Dizileri

Türkiye'nin Orta Asya ülkelerine yapmış olduğu dizi ihracatını olumsuz yönde etkileyen faktörlerin başında korsan yayınlar⁶⁵ gelmektedir. Türk dizilerinin Orta Asya ülkelerinde korsan çevrim içi sayfalarda yayımlanması Türkiye'ye yıllık 100.000.000-200.000.000 dolar arasında değişen bir meblağ kayba neden olmaktadır.

Yapılan araştırmalar neticesinde telif haklarını çiğneyen 19 adet Kırgızistan uzantılı (.kg) çevrim içi sayfa tespit edilmiştir ki buralarda toplam 151 Türk dizisi Kırgızca ve Rusça altyazılı olarak gösterilmektedir.⁶⁶ Kırgızistan'da dizilerin korsan olarak izlenmesinin bu kadar yaygın olmasının baş müsebbibi bu ülkenin televizyon kanallarının mali kaynaklarının lisanslı Türk dizilerini satın almaya kâfi gelmemesidir.⁶⁷ Özbekistan televizyonlarında ise Türk dizilerinin gösterilip gösterilmemesi büyük ölçüde Ankara ve Taşkent arasındaki ilişkilerde yaşanan olumsuz havadan yakından etkilenmiştir. Diğer bir ifadeyle Özbekistan televizyonlarında Türk dizilerinin yayımlanması Taşkent yönetiminin söz konusu yapımları desteklemesiyle doğru orantılıdır. Dolayısıyla devlet bu konuda vermiş olduğu sübvansiyonları çektiği vakit diziler de gösterimden kaldırılmıştır.⁶⁸ Bu durum Özbekistan ahalisine Türk dizilerini korsan olarak izlemekten başka seçenek bırakmamıştır. Özbekistan uzantılı (.uz) 29 çevrim içi sayfada 192 Türk dizisi Özbekçe ve Rusça altyazı seçenekleri ile izlenmiştir.⁶⁹ Ayrıca Özbekistan ahalisi Türk dizilerini hangi çevrim içi sayfalardan bedava olarak izleyebileceklerini birbirleriyle paylaşmaktadır.⁷⁰

⁶³ Bakan Topçu'dan Büyük Hükümdar Sultan Alparslan ile İlgili İki Müjde, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı, <https://basin.ktb.gov.tr/TR-144861/bakan-topcudan-buyuk-hukumdar-sultan-alparslan-ile-ilgi-.html>, (14.06.2021).

⁶⁴ BeletFilm onlaýn kinoteatrynda täze filmleriň, multfilmleriň we seriallaryň sany artdy, 30 Temmuz 2021, <https://turkmenportal.com/tm/blog/38527/beletfilm-onlayn-kinoteatrynda-taze-filmlerin-multfilmlerin-we-seriallaryn-sany-artdy>, (20.05.2022).

⁶⁵ Korsan yayın kavramı Bern Sözleşmesi'nden (1886) bu yana bir eser sahibinin rızasını almaksızın, orijinal bir fikir veya sanat yapınının doğrudan veya dolaylı şekilde çoğaltılarak haksız kazanç elde etme durumunu ifade etmektedir. Kavram daha geniş manada ise, telif hakkı sahibinden izin alınmaksızın veya izin şartları es geçilmek suretiyle eserin ve yayının haksız bir şekilde kullanılması şeklinde tanımlanmaktadır (Fikir Hırsızlığı (Korsan) Nedir?, Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı, <https://www.telifhaklari.gov.tr/Fikir-Hirsizligi-Korsan-Nedir>, (20.05.2022).

⁶⁶ Bu tarama Google, Yandex, Bing, Boardreader, Contekno, Dogpile ve Ask gibi arama motorları üzerinden güvenli arama seçeneği kapatılarak 21 Nisan 2022 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

⁶⁷ Global Agency Satın Alma Başkanı Şenay Filiztekin Turan ile 8 Eylül 2022'de elektronik ortamda gerçekleştirilen söyleşi.

⁶⁸ Aynı yerde.

⁶⁹ Bu tarama Google, Yandex, Bing, Boardreader, Contekno, Dogpile ve Ask gibi arama motorları üzerinden güvenli arama seçeneği kapatılarak 21 Nisan 2022 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

⁷⁰ Ayrıntılı olarak bk. 3sk tv: Turk Seriallari va Filmlarini Bepul Tomosha Qiling (2022 nashr), Reviews, <https://reviews.tn/uz/9st-3sk-tv-streaming/> (27.04.2022) ve Seriyal: Ro'yxatdan O'tmasdan Bepul Oqimlar Ketma -Ketligini Ko'rish Uchun 25 Ta Eng Yaxshi Sayt (2022 yil nashri), Reviews, <https://reviews.tn/uz/voirseries-meilleurs-sites-series-streaming-gratuit/>, (27.04.2022).

Yapılan araştırmalarda Tacikistan (.tj) uzantılı 17 çevrim içi sayfada Tacikçe dublaj ve alt yazılı 94 adet korsan Türk dizisine rastlanırken⁷¹ Türkmenistan (.tm) uzantılı 31 korsan çevrim içi sayfada 107 Türk dizisinin yayımlandığı tespit edilmiştir.⁷² Son olarak Türk dizilerinin Kazakistan'da da tıpkı diğer Orta Asya ülkelerinde olduğu gibi korsan çevrim içi sayfalarda gösterimde olduğu müşahede edilmiştir. Kazakistan'da ise telif haklarını ihlal eden 21 çevrim içi sayfada 104 Türk dizisinin yayımlandığı anlaşılmıştır.⁷³

İçerik Analizi

Bu bölümün veri toplama aşaması beş aylık süre zarfında gerçekleşmiştir. Bu minvalde içerik analizi çevrim içi sayfalardan toplanan verilerin derç edilmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Çevrim içi sayfaların uzantılarına bakıldığında Orta Asya ülkelerine ait [Kazakistan (47), Kırgızistan (33), Özbekistan (31), Tacikistan (12) ve Türkmenistan (18)] toplam 141 sitenin içerik analizine kaynaklık ettiği görülmektedir. Bu bağlamda anılan çevrim içi sayfalarda Kazakça (3.414), Kırgızca (3.319), Özbekçe (3.218), Tacikçe (1.097) ve Türkmençe (2.896) olmak üzere toplam 13.944 veri MAXQDA programı marifetiyle sınanmıştır.⁷⁴ İçerik analizi için otuz kavram belirlenmiş ve bunlar çevrim içi sayfalarda yer alan veriler temelinde MAXQDA programı vasıtasıyla vücuda getirilmiştir.⁷⁵ Belirlenen kavramlar, yumuşak gücün ana önermeleri olan kelimeler ışığında değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Ancak Tablo 4 oluşturulurken makalenin çapı göz önünde bulundurularak en sık tekrarlanan ilk on diziye yer verilmiştir.

⁷¹ Bu tarama Google, Yandex, Bing, Boardreader, Contekno, Dogpile ve Ask gibi arama motorları üzerinden güvenli arama seçeneği kapatılarak 21 Nisan 2022 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

⁷² Aynı yerde.

⁷³ Aynı yerde.

⁷⁴ Bu çevrim içi sayfalarda yer alan 18.239 adet kullanıcı/izleyici yorumu çalışmanın kapsamından dolayı devre dışı bırakılmıştır.

⁷⁵ Bu kavramlar alfabetik olarak aşağıdaki gibi sıralanabilir: 1.ahlâk, 2. Anadolu, 3.cinsellik (müstehcen – çıplaklık), 4. değer, 5. devlet, 6. dil (lisan), 7. din (İslam), 8.ekonomi (ticaret- iktisat), 9. gelenek (örf, adet, töre ve anane), 10. İzmir, 11. kardeş (kardeşlik-dostluk), 12. Kazak (Kazakistan), 13. Kırgız (Kırgızistan), 14. kültür, 15. millet (ulus-halk-ahali), 16. Müslüman, 17. Nevşehir (Ürgüp-Kapadokya), 18. ortak (müşterek), 19. Osmanlı, 20. Özbek (Özbekistan), 21. Selçuklu, 22. siyasi (politik), 23. Tacik (Tacikistan), 24. tarih, 25. toplum, 26. turizm (turistik- gezi- ziyaret), 27. Türk dizisi, 28. Türkiye, 29. Türkmen (Türkmenistan) ve 30. uluslararası ilişkiler (diplomasi).

Tablo 2: Türk Dizilerinin İçerik Analizi

Kazakistan							
Sıralama	Dizi*		Oyuncu**			Öne Çıkan Kavramlar***	
	İsmi	Türü	Tekrar	Adı-Soyadı	Tekrar	Kavram	Tekrar
1	Diriliş Ertuğrul	Tarihî	1.042	Burak Özçivit	925	Türk dizisi	1.385
2	Muhteşem Yüzyıl	Tarihî	1.010	Neslihan Atagül	904	Kazak	1.289
3	Sefirin Kızı	Dram	765	Meryem Uzerli	751	İstanbul	1.284
4	Masumiyet	Dram	752	Kerem Bursin	724	Türkiye	1.152
5	Kurtlar Vadisi	Aksiyon	620	Hande Erçel	639	Tarih	1.125
6	Aşk Mantık İntikam	Komedi/dram	584	Can Yaman	587	İzmir	1.059
7	Bir Zamanlar Çukurova	Dram	421	Barış Arduç	512	Osmanlı	1.057
8	Çukur	Dram	375	Fahriye Evcen	500	Millet	1.043
9	Ezel	Dram	324	Kıvanç Tatlıtuğ	484	Kültür	1.040
10	Aşk Memnu	Dram	321	Murat Yıldırım	407	Türkçe	1.004
Toplam			6.214		6.433		11.438
Kırgızistan							
1	Muhteşem Yüzyıl	Tarihî	861	Kenan İmirzalıoğlu	761	Türk dizisi	1.028
2	Kara Sevda	Dram	829	Neslihan Atagül	742	İstanbul	875
3	Fatma Gül'ün Suçu Ne?	Dram	731	Burak Özçivit	653	Kırgız	846
4	Kurtlar Vadisi	Aksiyon	722	Hande Erçel	574	Türkiye	754
5	Ezel	Dram	701	Meryem Uzerli	573	Müslüman	732
6	Çalı Kuşu	Dram	699	Beren Saat	570	Osmanlı	700
7	Zalim İstanbul	Dram	677	Can Yaman	691	Tarih	686
8	Hercai	Dram	642	Fahriye Evcen	685	Türkçe	651
9	Diriliş Ertuğrul	Tarihî	605	Özge Özpınırççı	652	Toplum	604
10	Karadayı	Dram	597	Burcu Biricik	649	Kırgız	583
Toplam			7.064		6.550		7.459
Özbekistan							
1	Alparslan: Büyük Selçuklu	Tarihî	1.689	Barış Arduç	801	Türk dizisi	2.073
2	Muhteşem Yüzyıl	Tarihî	1.561	Halit Ergenç	749	Türkiye	1.853
3	Muhteşem Yüzyıl Kösem	Tarihî	1.425	Kerem Bursin	725	İstanbul	1.765
4	Diriliş Ertuğrul	Tarihî	1.409	Meryem Uzerli	712	Özbek	1.760
5	Uyanış Büyük Selçuklu	Tarihî	1.396	Hande Erçel	691	Ahlâk	1.658
6	Yemin	Dram	1.357	Fahriye Evcen	685	Toplum	1.655

7	Yasak Elma	Dram/Komedi	1.356	Neslihan Atagül	654	Tarih	1.509
8	Teşkilat	Aksiyon	1.342	Aslı Enver	548	Türkçe	1.453
9	Ezel	Dram	1.283	Can Yaman	517	Müslüman	1.431
10	Kurtlar Vadisi	Aksiyon	1.268	Murat Yıldırım	505	Cinsellik	1.428
Toplam			14.086		6.587		16.585
Tacikistan							
1	Muteşem Yüzyıl	Tarihî	329	Halit Ergenç	261	Türk Dizisi	184
2	Kurt Seyit ve Şura	Dram/Tarihî	321	Burak Özçvit	235	Türkiye	151
3	İçeride	Aksiyon	286	Meryem Uzerli	222	İstanbul	142
4	Kara Para Aşk	Dram	284	Beren Saat	220	Ahlâk	140
5	Bir Zamanlar Çukurova'da	Dram	267	Barış Arduç	189	Toplum	127
6	Çalikuşu	Dram	254	Engin Altan Düzyatan	176	Değer	116
7	Ezel	Dram	239	Murta Yıldırım	162	Din /İslam	112
8	Diriliş Ertuğrul	Tarihî	221	Neslihan Atagül	148	Osmanlı	104
9	Hercai	Dram	197	Hülya Avşar	145	Selçuklu	103
10	Kadın	Dram	168	Özge Özpıncı	132	Cinsellik/ Müstehcen	91
Toplam			2566		1890		1270
Türkmenistan							
1	Diriliş Ertuğrul	Tarihî	501	Engin Altan Düzyatan	374	Türkiye	508
2	Benim Adım Melek	Dram	487	Barış Arduç	368	Türk Dizisi	499
3	Baba	Dram	479	Hande Erçel	361	İstanbul	474
4	Ezel	Dram	461	Burak Özçvit	352	Osmanlı	444
5	Muhteşem Yüzyıl	Tarihî	444	Meryem Uzerli	338	Gelenek	421
6	Kurtlar Vadisi	Aksiyon	441	Beren Saat	335	Türkmen	388
7	Fatma Gül'ün Suçu Ne?	Dram	418	Halit Ergenç	326	Tarih	384
8	Zalim İstanbul	Dram	412	Kerem Bursin	325	Toplum	372
9	Masumlar Apartmanı	Dram	399	Kıvanç Tatlıtuğ	311	Devlet	359
10	Gönül Dağı	Komedi/Dram	394	Neslihan Atagül	304	Dil	337
Toplam			4.436		3.394		4.186

*Çözümlemesi yapılan çevrim içi sayfalarda diziler hakkında çıkan haber sayısı

**Çözümlemesi yapılan çevrim içi sayfalarda Türk oyuncular hakkındaki içerik sayısı

***Çözümlemesi yapılan çevrim içi sayfalarda Türk dizileri başlığı altında öne çıkan kavramlar

Tablo 2'ye göre Kazaklar arasında en çok izlenen dizi, yönetmenliğini Metin Günday'ın üstlendiği, başrolünü ise Engin Altan Düzyatan'ın oynadığı Diriliş Ertuğrul⁷⁶ isimli yapımdır. Dizi TRT'de yayımlanmasının üzerinden takriben bir buçuk yıl geçtikten sonra Mart 2016'da Channel 31 adlı TV kanalında Kazakistanlı izleyiciler ile buluşturulmuştur.⁷⁷ Ancak söz konusu bu dizi, henüz Kazakistan televizyonlarında gösterime girmeden, çevrim içi sayfalarda korsan olarak Rusça ve Kazakça alt yazı seçenekleriyle izlenmeye başlamıştır.⁷⁸ İkinci sırada ise Türk seyircisiyle 2011 yılında buluşan, başrollerini ise Halit Ergenç ve Meryem Uzerli'nin paylaştıkları Muhteşem Yüzyıl isimli dizi yer almaktadır.⁷⁹ Dizi 20 Mart 2012 tarihinde KTK adlı televizyon kanalında gösterime girmiştir. Diğer yandan söz konusu dizi daha sonra Khabar, Elarna ve Astana adlı televizyon kanallarında yayımlanmıştır.⁸⁰ Tablo 2 yakından çözümlendiğinde Kazakistan'da ismi en fazla öne çıkan oyuncunun Burak Özçivit olduğu görülmektedir. Değerlendirmeye konu olan kavramlar bakımından ise; Türk dizisi (1.385), Kazak (1.289), İstanbul (1.284), Türkiye (1.152) ve tarih (1.125) kelimelerinin sık tekrarlananlar kategorisinde yer aldıkları görülmektedir. Tablo 2'den hareketle Kazakların Türk dizileri arasında dram türünde olanlara daha fazla itibar ettikleri anlaşılmaktadır.

Kırgızlar, Türk dizilerini/filmlerini genelde Starzplay, Dizi, GiveMe5, ModApk; Beeline, Plex, Pluto ve Netmovies gibi uygulamalar vasıtasıyla izlemektedirler. Kırgızistan'da "Muhteşem Yüzyıl" adlı yapım birinci sırada gelirken ikinciliğe ise bir Ay Yapım ürünü olan ve başrollerini Burak Özçivit ve Neslihan Atagül'ün paylaştıkları Kara Sevda isimli dizi yerleşmiştir.⁸¹ Türkiye'de 14 Ekim 2015 tarihinde gösterime giren ve 74 bölüm süren Kara Sevda adlı dizi, Kırgızistan'da "Ebedi Aşk" ismiyle izleyicilerin gönlünde âdeta taht kurmuştur. Bu yapım hakkında çeşitli çevrim içi mecralarda 12.300 izleyici yorumuna rastlanmıştır ki bunlar ulusal haber sayfalarında bile gündem yaratmıştır.⁸² Diğer yandan Kırgızistan'da üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir anket gençler arasında en çok izlenen yapımların başında Muhteşem Yüzyıl (%65) ve Kara Sevda (%40) isimli dizilerin geldiğini ortaya konmuştur ki bu durum Tablo 2'de yer alan verileri de teyit etmektedir.⁸³ Kırgızlar arasında en tanınan oyuncular sıralamasında ise Kenan İmirzalıoğlu (761), Neslihan Atagül (742), Burak Özçivit (653), Hande Erçel (574) ve Meryem Uzerli (573) ilk sıralarda yer almışlardır. Kırgızların en sık yineledikleri kavramlar ise Türk dizisi (1.028), İstanbul (875), Kırgız (846), Türkiye (754), Müslüman (732) ve Osmanlı (700) şeklinde tecelli etmiştir.

⁷⁶ Diriliş Ertuğrul, <https://tekdenfilm.com.tr/diziler/dirilis-ertugrul/>, (10.04.2022).

⁷⁷ Qayta Tırılgen» Ertuğrul Men Rwxı, Ölı Qazaq, (Қайта Тірілген» Ертіұғырыл Мен Рухы «Өлі» Қазақ), <https://abai.kz/post/45036>, (10.04.2022).ve Diriliş: Ertuğrul, https://kk.wikisvo.ru/wiki/Dirili%C5%9F:_Ertu%C4%9Fru1, (10.04.2022).

⁷⁸ Anılan dizi 13 Nisan 2022 tarihi itibarıyla ".kz" uzantılı toplam 24 çevrim içi sayfada korsan olarak yayımlanmaktaydı.

⁷⁹ Muhteşem Yüzyıl, <https://tims.tv/diziler/muhtesem-yuzyil>, (13.04.2022).

⁸⁰ Süleyman Sultan, <https://imginn.com/p/BzXd6sgsSOhGoA/>(13.04.2022).

⁸¹ Kara Sevda, <http://karasevda.tv/>, (13.04.2022).

⁸² Ayrıntılı bilgi için bk. Kırgızistan'da "Kara Sevda" adlı dizi sonuçlarına verilen tepkiler, KABAR, 24 Haziran 2017, <http://tr.kabar.kg/news/k-rg-zistanda-kara-sevda-adl-dizi-sonuclar-na-verilen-tepkiler/>, (13.04.2022) ve Dünyanın Dört Bir Yanından 'Kara Sevda' Finaline Yorumlar Yağıyor! Ay Yapım, 29 Haziran 2017, <https://www.ayyapim.com/tr-tr/ks-kirg>, (13.04.2022).

⁸³ Arık, İrfan, Kullanımlar ve Doyumlar Kuramı Çerçevesinde Kırgızistan'da Üniversite Öğrencilerinin Türk Dizilerini İzleme Eğilimleri, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Bıшкеk, 2018, s.1-2, <http://manasbis.manas.edu.kg/thesis/tez/5aea934a567f2.pdf>, (13.04.2022).

Özbeklerin Türk dizilerine yaklaşımları ise ana hatlarıyla aşağıdaki şekilde değerlendirilebilir: Diğer Orta Asya ülkelerinin aksine Özbeklerin en beğendikleri yapımlar kategorisinde tarihî diziler ilk sırada yer almıştır. Bu ülkede en fazla izlenen Türk yapımı, 8 Kasım 2021 tarihinde gösterime giren ve başrollerini Barış Arduç ve Fahriye Evcen'in paylaştıkları Alparslan: Büyük Selçuklu (1689) adlı dizi olmuştur.⁸⁴ İkinciliği ve üçüncülüğü ise sırasıyla Muhteşem Yüzyıl (1.561) ve bunun devamı niteliğinde olan Muhteşem Yüzyıl: Kösem Sultan (1.425) paylaşmıştır. Dördüncü Diriliş Ertuğrul (1.409) iken Uyanış: Büyük Selçuklu (1.396) beşincidir. Son anılan iki dizinin de korsan çevrim içi sayfalarda 35.000'in üstünde izlenmesi söz konusu yapıma olan ilgiyi gözler önüne sermektedir.⁸⁵ Özbekistan'da oyuncuların tanınırlıkları ise Barış Arduç (801), Halit Ergenç (749), Kerem Bursin (725), Meryem Uzerli (712) ve Hande Erçel (691) şeklinde sıralanmaktadır. Türk dizisi (2.073), Türkiye (1.853), İstanbul (1.765), Özbek (1.760) ve ahlâk (1.658) kelimeleri Özbekistan'da en sık yinelenen kavramlar arasında yer almıştır. Özellikle ahlâk kavramına kuvvetli bir vurgunun yapılması bir bakıma Özbeklerin Türk dizilerine bakışlarını da yansıtmaktadır (bk. Tablo 2).

Tacikler ise özellikle Türk dram dizilerini beğenmektedirler. Tacikistan'da rağbet gören Türk dizileri sırasıyla; Muhteşem Yüzyıl (329), Kurt Seyit ve Şura (321) ile İçeride (286) adlı yapımlar olarak kayıtlara geçmişlerdir. Oyuncular arasında en çok beğenilenler ise Halit Ergenç (261), Burak Özçivit (235), Meryem Uzerli (222), Beren Saat (220) ve Barış Arduç (189) olarak öne çıkmışlardır. Türk dizisi (184), Türkiye (151), İstanbul (142), ahlâk (140) ve toplum (127) Tacik çevrim içi sayfalarında en çok yinelenen kavramlar olarak kayda geçmiştir.

Türkmenlerin de ağırlıklı olarak dram dizilerinden hoşlandıkları tespit edilmiştir. Türk dizileri arasında; Diriliş Ertuğrul (501), Benim Adım Melek (487), Baba (479), Ezel (461) ve Muhteşem Yüzyıl (444) ilk beş sırada gelmektedir. Türkmen halkının en fazla beğendiği oyuncu ise Engin Altan Düzyatan (374) olmuştur. Diğer Orta Asya ülkelerinin çevrim içi sayfalarında Türk dizisi kavramı birinci sırada yer alırken Türkmenistan'da ise Türkiye (508) ilk sıraya yerleşmiştir. Ardından Türk dizisi (499), İstanbul (474), Osmanlı (444) ve gelenek (421) kavramları gelmiştir.

⁸⁴ Alparslan: Büyük Selçuklu, IMDb, <https://www.imdb.com/title/tt15087526/>, (27.04.2022).

⁸⁵ Ayrıntılı olarak bk. Ertuğrul Barcha, <https://qiziqarli.net/serial/uzserial/4650-ertugrul-1-35-36-37-38-39-40-qism-turk-serial-ozbek-tilida.html>, (27.04.2022) ve Uyg`onish. Buyuk Saljuqiylar, <https://qiziqarli.net/serial/uzserial/4588-uygonish-buyuk-saljuqiylar-1-2-3-4-qismlar-uzbek-ozbek-tilida.html>, (27.04.2022).

Grafik 1: Orta Asya ve Türk Dizileri Kelime Bulutu

Kaynak: Eserin müelliflerince Maxqda programı marifetiyle hazırlanmıştır.

Grafik 1’de yer alan kelime bulutu toplam on dört bine yakın veri üzerinde gerçekleştirilen inceleme neticesinde oluşturulmuştur. Bu minvalde grafiğin merkezinde Türk dizisi kavramı yer almıştır. Gene merkezin çevresinde oyuncuların ve dizilerin adlarının kümелendiği görülmektedir. Dış çevre ise daha çok ülkelerin ve milletlerin isimleri ile çevrelenmiştir. Grafikte tabiri caizse ayrıık otu olarak nitelenebilecek Kore’nin varlığı oldukça dikkat çekmektedir. Diğer bir ifadeyle Kore dizileri Orta Asya bölgesinde Türk yapımlarına en büyük rakip konumundadır.

Türkiye Radyo Televizyon Kurumu⁸⁶

Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT), 2000’li yılların başından itibaren Ankara’nın en önemli yumuşak güç araçlarından birisi mertebesine yükselmiştir. Türk hükümetleri anılan televizyon kanalının Avrasya bölgesinde yayım ağını genişletmek amacıyla yüksek meblağlarda yatırım yapmışlardır. Söz konusu TV Kanalı Orta Asya ülkelerinde ilkin Aşgabat⁸⁷ (20 Eylül 1999), Taşkent (14 Mayıs 2005) ve Astana⁸⁸ (30 Haziran 2015) gibi başkentlerde faaliyete geçirilmiştir. Anılan temsilciliklerin çevrim içi sayfaları yoğun bir şekilde takip edilmektedir. Örneğin TRT Taşkent Temsilciliğinin Youtube sayfası açıldığı 8 Şubat 2021 tarihinden 2022 yılının sonuna kadar 1.890 abone

⁸⁶ Çalışmanın bu kısmı Fahri Türk ve Taner Karakuzu’nun yazım aşamasında olan “Türkiye-Orta Asya İlişkilerinde Kurumlar” kitabının “Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu“ başlıklı bölümünün kısaltılmış bir sürümünden ibarettir.

⁸⁷ TRT’nin Orta Asya’daki ilk temsilciliği olan Aşgabat Temsilciliği, Türkmenistan’da medya alanında yabancı ülkelerin kurduğu tek temsilcilik olma konumunu muhafaza etmektedir (Çolakoğlu, Bülent Kahraman, vd., (haz.) Türkiye Radyo Televizyon Kurumu 2015 Faaliyet Raporu, <https://www.trt.net.tr/pdfs/event-reports/2015.pdf>, 20.09.2021. s.207).

⁸⁸ Bu temsilcilik Kırgızistan ve Tacikistan’dan sorumlu olan kuruluştur. TRT Avaz Koordinatörlüğü ile 11 Mayıs 2022 tarihinde gerçekleştirilen telefon görüşmesi.

toplamiş ve 300.000 üzerinde görüntülenmiştir.⁸⁹ Youtube kanalını 28 Kasım 2015 tarihinde faaliyete geçirmiş olan TRT Kazakistan Temsilciliği ise 1.720 abone sayısı ile 300.000'den fazla kişi tarafından izlenmiştir.⁹⁰ Yayın hayatına 21 Kasım 2021 tarihinde başlayan TRT Aşkabat Temsilciliğinin Youtube kanalı ise 3.670 abone ve 1.000.000'un üzerinde görüntülenme sayısı ile diğer temsilciliklere fark atmıştır.⁹¹ TRT'nin Orta Asya temsilciliklerinin çevrim içi sayfalarında haberden kültüre, sanattan spora oldukça geniş bir yelpazede bültenler yer almaktadır.⁹²

Tablo 3: TRT Orta Asya Temsilciliklerinin Yapımları

Dönem	Görüntülü Haber	Canlı Bağlantı	Kültür/Turizm Magazin İçeriği	Türkiye'nin Sesi Radyosu	Toplam
Türkmenistan Temsilciliği					
2014-2016	243	45	60	234	582
2017-2019	251	49	67	281	648
2020*-2021	179	38	48	201	466
Toplam	673	132	175	716	1.696
Kazakistan Temsilciliği					
2014-2016	329	57	49	287	722
2017-2019*	342	62	54	291	749
2020-2021	194	48	28	161	431
Toplam	865	167	131	739	1.902
Özbekistan Temsilciliği					
2014-2016	221	43	51	194	509
2017-2019	307	79	94	290	770
2020-2021	281	92	59	176	608
Toplam	809	214	204	660	1.887
Genel Toplam	2.347	513	510	2.115	5.485

Kaynak: TRT'nin 2014-2021 döneminde yayımladığı faaliyet raporlarına ve TRT Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı ile 25 Nisan 2022 tarihinde gerçekleştirilen telefon görüşmesine istinaden eserin müelliflerinden Taner Karakuzu tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 3'e bakıldığında Orta Asya'ya yönelik yapım sayısı (1.902) bakımından Kazakistan Temsilciliğinin birinci sırada yer aldığı görülmektedir. Bu temsilcilik 865 görüntülü haber ve 167 canlı yayın sayısı ile zirveye yerleşmiştir. Özbekistan Temsilciliği ise toplam 1.887 yapım ve yayın ile ikinci sıraya oturmuştur. Söz konusu bu temsilcilik en fazla görüntülü haber (809) üretme sıfatına sahip olmuştur. Türkmenistan Temsilciliği ise 1.696 yapım sayısı ile üçüncü olmuştur. TRT, 2014-2021 döneminde söz konusu ülkelere yönelik olarak toplam 5.485 adet yapım gerçekleştirmiştir (bk. Tablo 3).

TRT vazife sahasına giren mevzularda çalışanlarının bilgi ve görgülerini artırmak, yabancı dil öğrenmelerini sağlamak, ihtisas, staj, inceleme ve eğitim amacıyla seçilen kimseleri yabancı radyo ve televizyon kurumlarına göndermektedir.⁹³ Söz gelimi TRT 2014 yılında Kırgızistan (34), Özbekistan (8), Kazakistan (7), Türkmenistan (7) ve Tacikistan (1)

⁸⁹ TRT Taşkent, <https://www.youtube.com/@trtaskent2947/about>, (28.12.2022).

⁹⁰ TRT Kazakistan Temsilciliği, <https://www.youtube.com/@trtkazakistantemsilciligi2848/about>, (28.12.2022).

⁹¹ TRT Aşkabat Temsilciliği, <https://www.youtube.com/@trtaskabattemsilciligi/about>, (28.12.2022).

⁹² Bu bilgiler anılan temsilciliklerin çevrim içi sayfalarından elde edilmiştir.

⁹³ 4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'na istinaden Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Genel Müdürlüğü, tarafından verilen 24 Mart 2022 tarihli cevabi yazı.

gibi ülkelerin radyo ve televizyon kurumlarına eğitim amacıyla toplam olarak 57 personel yollamıştır.⁹⁴

TRT'nin Orta Asya'ya yönelik yayınları söz konusu olduğunda TRT Avaz kanalına hiç kuşkusuz çok önemli bir yer düşmektedir. Bu kanal 21 Mart 2009 tarihinde İsmail Gaspıralı'nın "Dilde, fikirde, işte birlik" şiarı doğrultusunda hayata geçirilmiştir. Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Tacikistan gibi ülkelere yönelik yayın yapan bu kanal söz konusu coğrafyada konuşulan lehçelerde de yayınlara imza atmaktadır. TRT Avaz kanalına, hedef coğrafyanın tümünde Türksat uydusu üzerinden erişilebilmektedir. Bu kanal eğitim, kültür, sanat, bilim, tarih, coğrafya, aile ve çocuk konularında yayın yapmaktadır.⁹⁵ Teknolojik gelişmeleri takip eden TRT Avaz, 2014 yılında alt yazı sistemini anlık çeviri özelliği çerçevesinde güncellemiştir. Böylece kanal Türkmençe, Kazakça Kırgızca ve Özbekçe dört farklı lehçede eş zamanlı alt yazı seçeneği sunma imkânına kavuşmuştur.⁹⁶

TRT Avaz özellikle üst kültür ögesi olarak nitelenebilecek türlerde programlara imza atmaktadır. Söz gelimi bu minvalde Avrasya coğrafyasını özel dosyalar ve canlı bağlantılar ile ön plana çıkaran "50 Dakika" adlı yapım bunlardan biridir. Diğer yandan Fahri Solak tarafından hazırlanan ve sunulan "Türkistan Gündemi"; bir yandan Azerbaycan ve Orta Asya ülkelerinin, diğer yandan ise Türkiye'nin iktisadi, kültürel ve beşerî hayatlarını mevzu bahis eden sohbet programı niteliğindedir. "Turandakiler" isimli program Kazan'dan Astrahan'a, Mahaçkale'den Ufa'ya kadar Rusya Federasyonu'ndaki Türk halklarının yaşam hikâyelerini izleyiciyle buluşturmaktadır. Ayrıca Türk dünyasından renkli görüntülerin ve öykülerin yer aldığı "Orhun'dan Malazgirt'e Kutlu Yürüyüş" isimli belgesel de oldukça dikkat çekicidir. Orta Asya'nın zengin müzik, dans ve kültür hayatının gündeme getirildiği "Türk Toyu" adlı müzik eğlence programı izleyicilere keyifli dakikalar yaşatmaktadır.⁹⁷ Ayrıca "Öz" adlı program vasıtasıyla Türkçe kelimelerin Orta Asya ve diğer Türk coğrafyalarında nasıl kullanıldığı konusu işlenmektedir.⁹⁸

TRT'nin ekranlarında yer verdiği Türk dizileri Orta Asya coğrafyasında yoğun bir ilgiye mazhar olmaktadır. TRT çektiği olduğu dizileri Orta Asya ülkelerine pazarlamaktadır. Örneğin 2018 yılında "Elimi Bırakma" adlı dizi Astana TV'ye, 2019 yılında ise "Payitaht Abdülhamid" JSC Khabar Agency adlı şirkete satılmıştır.⁹⁹ TRT'nin 2022 yılı itibarıyla uluslararası camiada en çok beğenilen yapımları arasında; Masumlar Apartmanı, Barbaros: Akdeniz'in Kılıcı, Kıbrıs: Zafere Doğru, Teşkilat ve Alparslan: Büyük Selçuklu isimli diziler ilk beşe girmiştir.¹⁰⁰

⁹⁴ Erdem, a.g.e., s.247.

⁹⁵ 4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'na istinaden Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Genel Müdürlüğü, TRT Avaz Kanal Koordinatörlüğü tarafından verilen 22 Mart 2022 tarihli cevabi yazı.

⁹⁶ TRT Avaz Kanal Koordinatörlüğü ile 11 Mayıs 2022 'tarihli gerçekleştirilen telefon görüşmesi.

⁹⁷ 4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'na istinaden Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Genel Müdürlüğü, TRT Avaz Kanal Koordinatörlüğü tarafından verilen 4 Nisan 2022 tarihli cevabi yazı.

⁹⁸ 4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'na istinaden Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Genel Müdürlüğü, TRT Avaz Kanal Koordinatörlüğü tarafından verilen 7 Nisan 2022 tarihli cevabi yazı.

⁹⁹ 2018 Faaliyet Raporu, s. 20, <https://www.trt.net.tr/kurumsal/2018/#05-ticari-faaliyetler>, (12.04.2022) ve 2019 Faaliyet Raporu, s. 29, <https://www.trt.net.tr/kurumsal/2019/>, (12.04.2022).

¹⁰⁰ TRT Avaz Kanal Koordinatörlüğü tarafından verilen 22 Mart 2022 tarihli cevabi yazı.

Tablo 4: TRT'nin Yayımladığı Türk Dizilerinin Orta Asya Devletlerinde İzlenme Sıralamaları

SIRA	KAZAKİSTAN		KIRGIZİSTAN		ÖZBEKİSTAN		TACİKİSTAN		TÜRKMENİSTAN	
	Adı	Tür	Adı	Tür	Adı	Tür	Adı	Tür	Adı	Tür
1.	Diriliş Ertuğrul	Tarihî	Diriliş Ertuğrul	Tarihî	Diriliş Ertuğrul	Tarihî	Diriliş Ertuğrul	Tarihî	Diriliş Ertuğrul	Tarihî
2.	Masumlar Apartmanı	Dram	Payitaht Abdülhamid	Tarihî	Kuruluş Osman	Tarihî	Masumlar Apartmanı	Dram	Payitaht Abdülhamid	Tarih
3.	Gönül Dağı	Komedi/ Dram	Masumlar Apartmanı	Dram	Benim Adım Melek	Dram	Uyanış Büyük Selçuklu	Tarihî	Masumlar Apartmanı	Dram
4.	Mehmetçik Kut'ül Amare	Tarihî	Kuruluş Osman	Tarihî	Uyanış Büyük Selçuklu	Tarihî	Payitaht Abdülhamid	Tarihî	Teşkilat	Aksiyon
5.	Teşkilat	Aksiyon	Gönül Dağı	Komedi/ Dram	Masumlar Apartmanı	Dram	Kuruluş Osman	Tarihî	Gönül Dağı	Komedi/ Dram
6.	Uyanış Büyük Selçuklu	Tarihî	Teşkilat	Aksiyon	Filinta	Tarihî/ Polisiye	Benim Adım Melek	Dram	Barbaroslar: Akdeniz'in Kılıcı	Dram
7.	Seksenler	Komedi	Barbaroslar: Akdeniz'in Kılıcı	Tarihî	Gönül Dağı	Komedi/ Dram	Teşkilat	Aksiyon	Filinta	Tarihî/ Polisiye
8.	Vuslat	Dram	Seksenler	Komedi	Seksenler	Komedi	Gönül Dağı	Komedi/ Dram	Benim Adım Melek	Dram
9.	Kuruluş Osman	Tarihî	Mehmetçik Kut'ül Amare	Tarihî	Teşkilat	Aksiyon	Seksenler	Komedi	Uyanış Büyük Selçuklu	Tarihî
10.	Barbaroslar: Akdeniz'in Kılıcı	Tarihî	Uyanış Büyük Selçuklu	Tarihî	Payitaht Abdülhamid	Tarihî	Vuslat	Dram	Seksenler	Komedi

Kaynak: TRT Faaliyet Raporları, TRT Stratejik Planları, TRT çevrim içi sayfaları ve 4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'na istinaden eserin müellifleri tarafından hazırlanmıştır.

Orta Asya halkları Türk dizileri içerisinde özellikle tarihî yapımlara rağbet etmektedirler. Bu minvalde Diriliş Ertuğrul adlı dizi beş Orta Asya ülkesinde de ilk sırada gelmektedir. Kazakistan halkının en sık izlediği diziler; Diriliş Ertuğrul, Masumlar Apartmanı ve Gönül Dağı olarak öne çıkmaktadır. Öte yandan Kırgızların, diğer Orta Asyalılara göre dizi türleri içinde en fazla tarihî yapımları tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Kırgızların izledikleri Türk dizileri sıralamasında; Diriliş Ertuğrul, Payitaht Abdülhamid ve Masumlar Apartmanı başı çekmektedir (bk. Tablo 4). Özbeklerin ise Türk dizileri sıralamasında Diriliş Ertuğrul, Kuruluş Osman ve Benim Adım Melek isimli yapımlara öncelik verdikleri anlaşılmaktadır. Tacikler ise Diriliş Ertuğrul, Masumlar Apartmanı, Uyanış Büyük Selçuklu adlı yapımları öne çıkarmışlardır. Türkmen izleyiciler ise Diriliş Ertuğrul, Payitaht Abdülhamid, Masumlar Apartmanı, Teşkilat ve Gönül Dağı gibi yapımların ilk beşe yerleşmesine vesile olmuşlardır.

Sonuç

Yukarıdaki çözümlemede ortaya konduğu üzere TRT ve diğer sosyal medya mecralarında Orta Asya'da gösterilen Türk dizileri bölge ahalisi arasında büyük rağbet görmektedir. Bu yapımlar bilhassa Türkiye Türkçesinin öğrenilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu durum ise Türkiye ve Orta Asya'nın Türk dilli halkları arasında iletişimi büyük ölçüde kolaylaştırmaktadır. Türk dizilerinin Türkiye Türkçesi öğretimini teşvik ettiği hususu müellifler tarafından Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan'da yapılan alan çalışmalarında teyit edilmiştir.

Her ne kadar ara sıra Özbekistan ve Tacikistan gibi ülkelerin devlet televizyonlarında Türk dizilerinin gösterimine yasaklar getirilmiş olsa da günümüzün küreselleşen dünyasında bu tür önlemler kalıcı sonuçlar doğurmamaktadır. Çünkü Orta Asya ülkelerinin devlet televizyonlarında Türk dizilerinin yasaklanması, bu yapımların izlenmesinin daha ziyade sosyal medya mecralarına kaymasına neden olmaktadır. Yani gösterimi men edilen diziler araştırmanın müelliflerinden Fahri Türk tarafından Özbekistan'ın Hive şehrinde bizzat müşahade edildiği üzere Youtube gibi sosyal medya vasıtaları üzerinden izlenmektedir.

Diğer yandan Türkiye Türkçesi ve Orta Asya Türk dilleri arasındaki ortak köken, Türk dizilerine olan rağbeti tetiklemektedir. Bu durum diğer yabancı ülkelerin dizileri ile karşılaştırıldığında Türk dizilerine önemli bir avantaj sağlamaktadır. Türkiye TRT'nin Orta Asya ülkelerine yaptığı dizi yayınlarını artırmak suretiyle bölgede popüler kültür alanında yakalamış olduğu bu yükselişi devam ettirebilir. Ayrıca bölge ülkeleri ve Türkiye'nin ortaklaşa gerçekleştirdikleri Celalettin Harzemşah gibi yapımların sayısının artırılması da karşılıklı etkileşimi güçlendirecektir. Diğer yandan Güney Kore dizileri, Orta Asya'da Türk yapımları ile aşık atmaya soyunmuş olsa da Türkiye Türkçesi ve Orta Asya Türk lehçeleri arasındaki yakınlık insanların Türk dizilerini daha kısa sürede anlamalarına vesile olmaktadır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Arık, İrfan, Kullanımlar ve Doyumlar Kuramı Çerçevesinde Kırgızistan'da Üniversite Öğrencilerinin Türk Dizilerini İzleme Eğilimleri, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bişkek, 2018, <http://manasbis.manas.edu.kg/thesis/tez/5aea934a567f2.pdf>, (13.04.2022).

Barut, Melih, Türk Dizileri ve Türkçe: Türk Dizilerinin Türkçe ve Türk Kültürüne Yakınlaştırıcı Etkisi, Yunus Emre Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2022.

Geçmişten Geleceğe Belgeler... Bilgiler... 1968/2008, Cilt I, Aydoğdu Ofset Matbaacılık, Ankara, <https://www.trt.net.tr/pdfs/books/gecmisten-gelecege-1.pdf>, (04.05.2022).

Geçmişten Geleceğe Belgeler... Bilgiler... 1968/2008, Cilt II, Aydoğdu Ofset Matbaacılık, Ankara, <https://www.trt.net.tr/pdfs/books/gecmisten-gelecege-2.pdf>, (04.05.2022).

Geçmişten Geleceğe Belgeler... Bilgiler... 1968/2008, Cilt III, Aydoğdu Ofset Matbaacılık, Ankara, <https://www.trt.net.tr/pdfs/books/gecmisten-gelecege-3.pdf>, (04.05.2022).

Geçmişten Geleceğe Belgeler... Bilgiler... 1968/2008, Cilt IV, Aydoğdu Ofset Matbaacılık, Ankara, <https://www.trt.net.tr/pdfs/books/gecmisten-gelecege-4.pdf>, (04.05.2022).

Karakulas, Seçkin, Bir Endüstri Ürünü Olan Dizilerin Uluslararası Pazarlanması: Türk Dizilerine İlişkin Bir Araştırma, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2019.

Moravcsik, Andrew, Liberal Theories of International Relations: A Primer, Princeton University Press, Princeton, 2010.

Nye, Joseph, Samuel Jr., Soft Power The Means To Success In World Politics, Public Affairs, Newyork, 2004.

Nye, Joseph, Samuel, Jr., Bound To Lead: The Changing Nature Of American Power, Basic Books, New York, 1990.

Nye, Joseph, Samuel, Jr., Yumuşak Güç, (Çev.) Aydın, İnan, Rayhan, BB101, Ankara, 2020.

Schmidt, Brian, C., Realist Conceptions of Power, (Ed.) Berenskoetter, Felix ve Williams M., J., Power in World Politics, Routledge Publishing, London and New York, 2007.

Türk, Fahri ve Karakuzu, Taner, "Türkiye'de Orta Asya Araştırmaları: Karşılaştırmalı Bir Çözümleme" (ed.) Yoldaş, Yunus Türkiye'de İç ve Dış Politikanın Geleceği, Doç. Dr. Özlem Becerik Yoldaş'a Armağan, Der Yayınları, İstanbul, 2021. ss., 441-468.

Türk, Fahri ve Karakuzu, Taner, "Türkiye-Kazakistan İlişkilerinde Eğitim ve Kültür" (ed.) Acar, Hasan, Türkiye-Kazakistan İlişkileri, Nobel Yayınları, İstanbul, ss. 245-274.

Türk, Fahri, Büyük Güçlerin Kıskaçındaki Ülke Tacikistan, Nobel Yayınları, Ankara, 2022.

Türk, Fahri, Güneşin Ayaklarındaki Ülke Tacikistan, Astana Yayınları, Ankara, 2017.

Türk, Fahri, Türk Kültür Dış Politikası, Paradigma Yayınları, Çanakkale, 2015.

Türk, Fahri, Türkiye-Tacikistan İlişkileri, Hasan Acar (der.) Geçmişten Günümüze Türkiye-Orta Asya İlişkileri, Nobel Yayınları, Ankara, 2020, s.164-165.

Türk, Fahri. Türkiye'nin 1990'lardaki Kültür Dış Politikaları ve Yansımaları, (Der.) Efegil, Ertan, Kalaycı, Rıdvan, Dış Politika Teorileri Bağlamında Türk Dış Politikasının Analizi, Cilt I, Nobel Yayınları, Ankara, 2012, ss. 639-659.

Makaleler

Arbatlı, Mehmed, Said ve Kurar, İhsan, Türk Dizilerinin Kazak-Türk Kültürel Etkileşimine ve Türkçenin Yaygınlaşmasına Etkisi, Electronic Turkish Studies, 2015, Sayı 10, Cilt 2, ss. 31-48.

Arık, İrfan ve Çelik Fatih, "Türk Dizilerinin Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Türkçe Öğrenmeye Etkisi (Kırgızistan Örneği), Journal Of International Social Research, Cilt 12,

Sayı 64, ss. 671-691, https://www.researchgate.net/profile/Fatih-Celik-8/publication/338571902_arik_irfan_celik_Fatih_Makale/links/5e1d92ac299bf10bc3ac010e/arik-irfan-celik-Fatih-Makale.pdf, (10.08.2022).

Bilis, Özgökbek, Pınar vd. Türkiye-Türk Cumhuriyetleri Kültürel İlişkilerinde Televizyon Dizileri Faktörü: Kırgızistan Örneği, Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2018, Sayı 7, Cilt 1, ss. 403-425, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/578260>, (10.08.2022).

Elitaş, Türker ve Keskin, Savaş, “Küreselleşme Sürecinde Değişen Geleneksel Türk Aile Yapısının Televizyon Dizilerindeki Temsili”, Tarih Okulu Dergisi, Yıl 9, Sayı XXVII, Eylül 2016, ss. 543-578.

İmik, Nural ve Yağbasan, Mustafa, “Televizyon Dizilerinde Kullanılan Müziklerin Genç İzleyicilerin Dizileri İzleme Oranına Etkisi”, İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı 28, Yıl 2012, ss.103-114.

Karahan, Jülide, Türk Dizileri Hızlı ve Emin Adımlarla, skylife, <https://www.skylife.com/tr/2012-10/turk-dizileri-hizli-ve-emin-adimlarla>, (16.05.2021).

Karakuzu, Taner, Türkiye - Kırgızistan İlişkilerinde Yumuşak Güç: Türk Dili, Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi Ocak 2020 Cilt 11 Sayı 1, ss. 74-89, <https://esbadergisi.com/index.php/tr/sayilar/sutun-d-tr/sayi-20>, (12.02.2022).

Musa Khan, Nilüfer Pembecioğlu, “International Audience’s Perception About the Turkish TV Serial “The Magnificent Century” In the Context of Portroyal of History and Women”, Global Medya Journal TR Edition, No: 10, Vol: 19, Fall 2019 Issue, ss. 216-246.

Öztürk, Melek ve Atik, Abdulkadir, Ulusal Pazardan Küresel Pazarlara Uzanan Süreçte Türk Dizilerinin Gelişimi, Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı: 3, Cilt: 2, ss.66-82, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/304424>, (24.05.2021).

Seriyal: Ro'yxatdan O'tmasdan Bepul Oqimlar Ketma -Ketligini Ko'rish Uchun 25 Ta Eng Yaxshi Sayt (2022 yil nashri), Reviews, <https://reviews.tn/uz/voirseries-meilleurs-sites-series-streaming-gratuit/>, (27.04.2022).

Sevda Alankuş, Eylem Yanardağoğlu, “Vacillation in Turkey’s Popular Global TV Exports: Toward a More Complex Understanding of Distribution”, International Journal of Communication No:10, 2016, ss. 3615-3631.

Türk, Fahri ve Andreeva, Inga, Yumuşak Güç Bağlamında Türk Rus İlişkileri Türkiye de Faaliyette Bulunan Rus Kültür Kuruluşları Örneği, Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları, Sayı 11, No 22, ss., 53-79.

Vuving, Alexander L., How Soft Power Works, (2009), <https://apcss.org/wpcontent/uploads/2010/PDFs/Vuving%20How%20soft%20power%20works%20APSA%202009.pdf>, (14.03.2021).

Wilson, Ernest, J., Hard Power, Soft Power, Smart Power, The Annals of the American Academy of Political and Social Science, Vol. 616, Year 2008, ss. 110-124.

Yılmaz, Sait, Yumuşak Güç ve Evrimi, Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi, Cilt 3 Sayı 12, ss.31-33.

Raporlar ve Bilgi Edinme Kanunu

2019 Faaliyet Raporu, <https://www.trt.net.tr/kurumsal/2019/>, (12.04.2022).

4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu kapsamında TRT Avaz Kanal Koordinatörlüğü tarafından verilen 22 Mart 2022 tarihli cevabi yazısı.

4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu’na istinaden Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Genel Müdürlüğü, tarafından verilen 24 Mart 2022 tarihli cevabi yazı.

4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'na istinaden Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Genel Müdürlüğü, TRT Avaz Kanal Koordinatörlüğü tarafından verilen 4 Nisan 2022 tarihli cevabi yazı.

4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'na istinaden Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Genel Müdürlüğü, TRT Avaz Kanal Koordinatörlüğü tarafından verilen 7 Nisan 2022 tarihli cevabi yazı.

4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'na istinaden Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Genel Müdürlüğü, TRT Avaz Kanal Koordinatörlüğü tarafından verilen 22 Mart 2022 tarihli cevabi yazı.

Çolakoğlu, Bülent Kahraman, vd., (haz.) Türkiye Radyo Televizyon Kurumu 2015 Faaliyet Raporu, <https://www.trt.net.tr/pdfs/event-reports/2015.pdf>, (20.09.2021).

Çolakoğlu, Bülent Kahraman, vd., (haz.) Türkiye Radyo Televizyon Kurumu 2016 Faaliyet Raporu, <https://www.trt.net.tr/pdfs/event-reports/2016.pdf>, (20.09.2021).

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 2019 Yılı Faaliyet Raporu, <https://sgb.ktb.gov.tr/TR-259674/2019-yili-idare-faaliyet-raporu.html>, (23.08.2021).

TRT 2018 Faaliyet Raporu, <https://www.trt.net.tr/kurumsal/2018/#05-ticari-faaliyetler>, (12.04.2022).

TRT Faaliyet Raporu 2017, <https://www.trt.net.tr/kurumsal/2017/>, (20.09.2021).

TRT Faaliyet Raporu 2019, <https://www.trt.net.tr/kurumsal/2019/>, (20.09.2021).

TRT Faaliyet Raporu 2020, <https://www.trt.net.tr/pdfs/event-reports/2020.pdf>, (20.09.2021).

TRT Faaliyet Raporu 2021, <https://www.trt.net.tr/pdfs/event-reports/2021.pdf>, (04.04.2022).

İnternet Kaynakları

Abdülkerimov, Bahtiyar, 'Celaledin Harezmsah' dizisinin galası Özbekistan'da yapıldı, Anadolu Ajansı, 4 Ekim 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/celaledin-harezmsah-dizisinin-galasi-ozbekistan-da-yapildi/1994895>, (18.05.2022).

Aida babaeva, Memlekettik arnadagi turik serialdari kiskaradi, 28 Ağustos 2020, Kala men dala, <http://kalamendala.kz/2459?fbclid=IwAR3Iw2dAbKNWoc6FGtaNBbOukB9UTFyRZCa33mdwsMXJHO0QBoh-PROYUAJY>, (14.05.2021).

Alparslan: Büyük Selçuklu, IMDb, <https://www.imdb.com/title/tt15087526/>, (27.04.2022).

Bakan Topçu'dan Büyük Hükümdar Sultan Alparslan ile İlgili İki Müjde, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı, <https://basin.ktb.gov.tr/TR-144861/bakan-topcudan-buyuk-hukumdar-sultan-alparslan-ile-ilgi-.html>, (14.06.2021).

BeletFilm onlaýn kinoteatrynda täze filmleriň, multfilmleriň we seriallaryň sany artdy, 30 Temmuz 2021, <https://turkmenportal.com/tm/blog/38527/beletfilm-onlayn-kinoteatrynda-taze-filmlerin-multfilmlerin-we-seriallaryn-sany-artdy>, (20.05.2022).

Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan Önemli Açıklamalar, 25 Mayıs 2019, <https://www.cnnturk.com/turkiye/son-dakika-cumhurbaskani-erdogandan-onemli-aciklamalar250519>, (27.08.2021).

Diriliş Ertuğrul, https://kk.wikisvo.ru/wiki/Dirili%C5%9F:_Ertu%C4%9Frul, (10.04.2022).

Diriliş Ertuğrul, <https://tekdenfilm.com.tr/diziler/dirilis-ertugrul/>, (10.04.2022).

Dünyanın Dört Bir Yanından 'Kara Sevda' Finaline Yorumlar Yağıyor! Ay Yapım, 29 Haziran 2017, <https://www.ayyapim.com/tr-tr/ks-kirg>, (13.04.2022).

Ertuğrul Barcha, <https://qiziqarli.net/serial/uzserial/4650-ertugrul-1-35-36-37-38-39-40-qism-turk-serial-ozbek-tilida.html>, (27.04.2022).

- Fikir Hırsızlığı (Korsan) Nedir?, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, <https://www.telifhaklari.gov.tr/Fikir-Hirsizligi-Korsan-Nedir>, (20.05.2022).
- <https://weproject.media/kz/articles/detail/stambul-boymen-seruendeu-shpes-makhabbat-zh-ne-alamat-asyr-t-rik-serialdary-t-sirilgen-oryndar/?fbclid=IwAR37E80HgLQVLC21TmQ8-NRnDBDkw9bLCu5u8ysancnTkp2TI7G50IUXFhc>, (16.05.2021).
- Kara Sevda, <http://karasevda.tv/>, (13.04.2022).
- Kardeşlik bağları güçleniyor, 8 Şubat 2009, <http://www.konyayenigun.com/roportaj/kardelik-baglari-gucleniyor-h1875.html>, (12.03.2021).
- Kazakistan'da Türk dizileri yasaklandı, Haber7, 13. Kasım, 2013, <https://www.haber7.com/televizyon/haber/1094875-kazakistanda-turk-dizileri-yasaklandi>, (08.04.2021).
- Kazaklar her gün 10 saat Türk dizisi izliyor, Cumhuriyet, 05.06.2012, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/kazaklar-her-gun-10-saat-turk-dizisi-izliyor-347978>, (11.04.2021).
- Kırgızistan'da '3. Türk Filmleri Haftası - Bişkek' Etkinliği Başlıyor, KABAR, 22 Nisan 2019, <https://kabar.kg/tur/news/k-rg-zistanda-3-turk-filmleri-haftas-bi-kek-etkinli-i-ba-l-yor/>, (04.01.2019).
- Kırgızistan'da "Kara Sevda" adlı dizi sonuçlarına verilen tepkiler, KABAR, 24 Haziran 2017, <http://tr.kabar.kg/news/k-rg-zistanda-kara-sevda-adl-dizi-sonuclar-na-verilen-tepkiler/>, (13.04.2022).
- Kırgızistan'da Türk dizileri halkı birleştiriyor, Anadolu Ajansı, 26 Kasım 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/uluslararası-kopru-kuran-turk-dizileri/kirgizistanda-turk-dizileri-halki-birlestiriyor-1655566>, (03.12.2019).
- Lubof k turetskim serialam zastavlyayet tacikov vıbirat nepačetnie imena <https://tj.sputniknews.ru/society/20200211/1030700074/Tajikistan-turetskie-serialy-nepočetnye-imena.html>, 12.03.2020.
- Memleketтик arnadagı turik serialdarı kyskarardı, Enformasyon Bakanı, 24 Ağustos 2020, Ratelkz., https://ratel.kz/raw/memleketтик_arnaday_trik_serialdary_ysarady_aparat_ministri?fbclid=IwAR2Af_bI1weLVx0q8IPXtOIfcHzufUD5E9rvrCCUkQfYqQ0EbM00KU8Ys7A, (16.05.2021).
- Muhteşem Yüzyıl, <https://tims.tv/diziler/muhtesem-yuzyil>, (13.04.2022).
- Nurangez Film, Youtube Hakkında, <https://www.youtube.com/c/Nurangezfilm/about>, (03.05.2022).
- Nurangezfilm, Instagram, <https://www.instagram.com/nurangezfilm/>, (30.12.2022).
- Özbekistan'da Türk dizilerine yasak getiriliyor, Kırım Haber Ajansı, 24 Şubat 2018, <https://old.qha.com.ua/tr/turk-dunyasi/ozbekistan-da-turk-dizilerine-yasak-getiriliyor/166748/>, (18.05.2022).
- Özbekistan'da yayımlanan Türk dizileri büyük ilgi görüyor, TRTAVAZ, 24 Aralık 2017, <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avasyadan/ozbekistanda-yayinlanan-turk-dizileri-buyuk-ilgi-goruyor/5a3f944601a30a1968b6d193>, (18.05.2022).
- Qayta Tırılgen» Ertuğırıl Men Ruhı, Ölı Qazaq, <https://abai.kz/post/45036>, (10.04.2022).
- Sambul bolıymen seruendeu: "Oshpes mahabbat" jane "Galamat gasyr" turik serialdarı tusirilgen orundar, (01.10.2018).
- Süleymen Sultan, <https://imginn.com/p/BzXd6sgsSOhGoA/>, (13.04.2022).
- TRT Aşkabat Temsilciliği, <https://www.youtube.com/@trtaskabattemsilciligi/about>, 28.12.2022.
- TRT Kazakistan Temsilciliği, <https://www.youtube.com/@trtkazakistantemsilciligi2848/about>, (28.12.2022).

TRT Taşkent, <https://www.youtube.com/@trtaskent2947/about>, 28.12.2022.

Türk dizilerine Özbekistan'da yasak geldi, Karadeniz Ekspres, 1 Şubat 2021, <https://www.karadenizekspres.com/turk-dizilerine-ozbekistan-da-yasak-geldi/25563/>, (18.05.2022).

Türk dizilerinin yurt dışı reytingi hizmet ve mal ihracatını artırdı, 9 Kasım 2019, Hürriyet, <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/turk-dizilerinin-yurt-disi-reytingi-hizmet-ve-mal-ihracatini-artirdi-41370181>, (10.03.2021).

Türk Sinema ve Dizilerinin Uluslararası Etkisi, 28 Ocak 2020, <https://www.sde.org.tr/genel/turk-sinema-ve-dizilerinin-uluslararasi-etkisi-duyurusu-14810>, (13.07.2021).

Türk Sinema ve Dizilerinin Uluslararası Etkisi, 31 Ocak 2020, <https://www.sde.org.tr/sempozyum-calistay/turk-sinema-ve-dizilerinin-uluslararasi-etkisi-faaliyeti-14835>, (05.07.2021).

Ulusal Basında Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Türk Dizileri Çalıştayı, 13 Mart 2019, <https://iletim.istanbul.edu.tr/index.php/2019/03/13/ulusal-basinda-kamu-diplomasisi-araci-olarak-turk-dizileri-calistayi/>, (12.07.2021).

Uyg`onish. Buyuk Saljuqiylar, <https://qiziqarli.net/serial/uzserial/4588-uygonish-buyuk-saljuqiylar-1-2-3-4-qismlar-uzbek-ozbek-tilida.html>, (27.04.2022).

Uygun, Serpil, Ankara Bizim için çok özel, 19 Mayıs 2013, <https://www.sabah.com.tr/ankara-baskent/2013/05/19/ankara-bizim-icin-cok-ozel>, (12.03.2021).

V Tadjikistana obyavlana ahota na turetskiye serialı, 19 Temmuz 2012, <https://islamnews.ru/news-V-Tadzhikistane-objavlena-ohota-na-tureckie-serialy>, (12.03.2020).

2021 jıldnın en tanıml turik serialları, (09.03.2021), Karavan, https://kaz.caravan.kz/madeniet/2021-zhyldyng-eng-tanymal-turik-serialdary-270646/?fbclid=IwAR3BvIm2EluvZJdG_NxsdbTa1k0eFN3odqYYxr1Jw6EsSwUj59YpjyVBnO7g, (16.05.2021).

3sk tv: Turk Serialları va Filmlarını Bepul Tomosha Qiling (2022 nashr), Reviews, <https://reviews.tn/uz/9st-3sk-tv-streaming/>, (27.04.2022).

Alan Çalışmaları ve Görüşmeler

Eserin müelliflerinden Fahri Türk tarafından Tacikistan'da 07 Ağustos ilâ 06 Eylül 2014 tarihleri arasında yürütülen alan çalışması notları.

Eserin müelliflerinden Fahri Türk tarafından 25 Ağustos-22 Eylül 2022 tarihleri arasında Özbekistan'da yapılan alan araştırması notları

Eserin müelliflerinden Taner Karakuzu tarafından Nisan 2018'de Bişkek'te yapılan saha incelemesi.

Global Agency Satın Alma Başkanı Şenay Filiztekin Turan ile 8 Eylül 2022'de elektronik ortamda gerçekleştirilen görüşme.

İsminin belirtilmesini istemeyen bir Netflix yetkilisi ile 05 Ocak 2022 tarihinde elektronik ortamda yapılan görüşme.

ORASAM Araştırmacısı Cihan Bilgili ile 20 Nisan 2018 tarihinde Bişkek'te yapılan görüşme.

TRT Avaz Kanal Koordinatörlüğü ile 11 Mayıs 2022 'tarihli gerçekleştirilen telefon görüşmesi.

TRT Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı ile 20 Nisan 2022 tarihinde gerçekleştirilen telefon görüşmesi.